



**MÄLARDALENS HÖGSKOLA  
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

## Sambo i välfärdsstaten

- *Ett sociologiskt perspektiv på den statliga regleringen av intima relationer med särskild inriktning på frågan om jämställdhet*

Uppsats kandidatnivå

Författare: Nina Melander

Sociologi 61-90, SOA 300

Akademien för hållbar samhälls- och teknikutveckling, Ht 2011

Handledare: Rolf Å Gustafsson

Examinator: Mohammadrafi Mahmoodian

## Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka implicita och explicita normer som ligger till grund för motiveringen till 2003 års lagstiftning för sambor i Sverige. Studien baseras på en hermeneutisk textanalys av proposition 2002/03:80 ”Ny Sambolag”. Tolkningen av analysen syftar till att sätta delar av texten i propositionen i förhållande till sociologisk välfärdsforskning samt sociologisk och feministisk teoribildning gällande familjen. Analysen visar att lagstiftningen tillkommit som ett resultat av att de förändrade familjemönstren medfört att det uppstått ett praktiskt behov av lagstiftning, men att lagstiftningen även har ett ideologiskt syfte att ge den ekonomiskt svagare parten i förhållandet ett visst minimiskydd. Svagare part anses generellt sätt vara kvinnan, detta då strukturella ekonomiska förhållanden i samhället missgynnar kvinnor, men även på grund av att traditionella könsroller i förhållandet medför att arbetsfördelningen inom relationen innebär att kvinnan tar ett större ansvar för det obetalda arbetet inom relationen. Analysen ger, i enlighet med feministiskt teori, därför uttryck för ett försök att i viss mån utjämna patriarkala maktstrukturer. Samtidigt är skyddet för svagare part dock begränsat vilket i sig kan vara ett uttryck för en patriarkal ordning, men som även kan sättas i samband med den familjepolitik och jämställdhetspolitik som förts i Sverige under senare delen av 1900-talet.

Nyckelord: sambor, familjepolitik, feminism, ekonomi, hermeneutik, välfärdsstat, jämställdhet

## Innehåll

Sammanfattning .....	2
1. Inledning och bakgrund .....	5
2. Syfte, frågeställningar och avgränsning .....	7
2.1 Syfte och motivering till ämnesval .....	7
2.2 Vetenskaplig positionering – ett rättssociologiskt perspektiv .....	7
2.3 Förtydligande och avgränsningar .....	8
2.4 Disposition .....	9
3. En kvalitativ metodologisk ansats .....	10
3.1 Texttolkning och hermeneutik – motivering till val av metod .....	10
3.2 Hermeneutikens grundtankar .....	11
3.3 Det hermeneutiska dialogförfarandet mellan uttolkare och texten .....	12
3.4 Den hermeneutiska metodens begränsningar och problem .....	13
3.5 Tolkning- och analysförfarande i denna studie .....	15
3.6 Urval av textkällor .....	16
3.6.1 Urval av juridiska textkällor .....	16
3.7 Min förförståelse gällande ämnet .....	17
4. Tidigare forskning .....	19
4.1 Inledning .....	19
4.2 Forskning kring sambandet mellan lagstiftning och samhällets normer .....	19
4.3 Historisk bakgrund till familjen inom välfärdsstaten .....	20
4.3.1 Det patriarkala bondesamhället och den odemokratiska familjen .....	21
4.3.2 Äktenskapslagstiftningens reform år 1920 .....	21
4.3.3 Sociala reformer i syfte att stärka familjens villkor .....	24
4.3.4 En ny syn på jämställdhet– kvinnans inträde på arbetsmarknaden .....	24
4.3.5 Familjelagstiftningens reform utifrån en ny syn på jämställdhet .....	25
4.3.6 Utredningar gällande jämställdheten i den moderna familjen .....	25
4.4 Familjesociologisk teoribildning – en kort översikt .....	26
4.4.1 Den strukturfunktionalistiska teorin – harmoni och samarbete inom familjen .....	27
4.4.2 Den feministiska utgångspunkten om könsmaktsordningen i samhället .....	28
4.4.3 Modernitetsteorin och individualiseringens inverkan på familjen .....	31
5. Rättslig reglering .....	34
5.1 Introduktion till rättsområdet .....	34
5.2 Tidigare lagstiftning för sambor .....	35
5.3 2003 års lagstiftnings utformning och struktur .....	35
6. Tolkning och analys av lagtext och förarbeten i relation till samhällsvetenskapliga perspektiv .....	37

6.1 Inledning .....	37
6.3 Analys av texten .....	37
6.3.1 Lagstiftningens bakgrund .....	37
6.3.2 En lagstiftning baserad på en tanke om äktenskapsliknande gemenskap.....	38
6.3.3 Sambolagens syfte – ett minimiskydd för svagare part .....	39
6.3.4 Den begränsning som finns av samboegendom .....	41
6.3.5 Skydd för äktenskapsliknande förhållande – men skall inte ses som ett äktenskap av lägre dignitet.....	42
6.4 Tolkning av förarbetet i förhållande till det sociologiska ramverket.....	42
6.4.1 Lagstiftningens explicita och implicita normer gällande samlevnad.....	42
6.4.2 Lagstiftningens koppling till jämställdhetspolitik och feministisk teoribildning .....	44
6.4.3 Kompromissen mellan frågan om jämställdhet och individuella rättigheter .....	45
6.5 Några avslutande metodologiska reflektioner samt tankar kring vidare forskning .....	47
Källförteckning .....	49

## 1. Inledning och bakgrund

Familjen anses vara samhällets grund och familjebildning berör olika frågor, som är av vikt både för den enskilde och för samhället. Hur familjelivet struktureras och regleras är starkt beroende av faktorer som familjepolitik, arbetsmarknad och ekonomisk tillväxt.<sup>1</sup> Mellan begreppen familj, arbetsmarknad och välfärdsstat finns det således ett komplext samband som påverkar frågor som rör exempelvis befolkningstillväxt men även frågor rörande familjens inre struktur. Synen på familjebildningen är därför i högsta grad en politisk fråga och får följder både på makro- och mikronivå. Jämställdhets- och familjepolitiken påverkar genusrelationerna inom familjen, utformningen av omsorgsrelationerna samt i vilken grad och på vilket sätt familjen är att uppfatta som en ekonomisk enhet.

Då familjen har stor betydelse i samhället har familjebildning aldrig enbart setts som en privat, individuell fråga, utan det har alltid funnits behov av att lagstiftningsmässigt reglera vilka rättigheter och skyldigheter som följer av familjebildningen. Lagstiftningens funktion kan generellt sägas vara att ange gränser för tillåtet beteende inom ramen för det sociala och ekonomiska systemet. Staten har den lagstiftande makten och styr med hjälp av lagar vilka intima relationer som har rättigheter och skyldigheter. Genom lagstiftning sätter staten således upp gränser för vilken form av familjebildning som skall vara normbildande. Detta visar sig genom att vissa familjeformer får tillgång till vissa särskilda välfärdsförmåner medan andra familjeformer marginaliseras och blir lämnade utan skydd. Konsekvenserna av detta visar således om staten anser att en individ är en familjemedlem eller inte.<sup>2</sup> Det sätt vi gör familj på är därmed inte i realiteten fritt valda, utan påverkas av politiska och samhällsliga förändringar.

Under 1900-talet, i takt med den svenska välfärdsstatens framväxt, har ett av de politiska målen varit att åstadkomma formellt sett jämställda villkor för alla medborgare.<sup>3</sup> I detta ligger även ett familjepolitiskt mål om att skapa en modern ekonomisk jämställd familj. I Sverige har familjepolitiken syftat till att det skall råda en könsneutral arbetsdelning inom familjen och att även kvinnan skall vara aktiv på arbetsmarknaden. Målet är att båda föräldrarna skall dela lika på det betalda arbetet på arbetsmarknaden och det obetalda arbetet i den privata sfären. Försök att uppnå dessa mål har skett genom att utveckla välfärdssystemet på ett sådant sätt att staten under lång tid tagit ansvar för familjens ekonomiska välbefinnande genom att garantera exempelvis barnomsorg, föräldrapenning och barnbidrag.<sup>4</sup> Det bekostas av skattemedel och ger ett grundläggande skydd för alla medborgare. Denna form av ekonomiskt stöd till familjerna genom offentliga medel anses vara en viktig samhällslig grund för reproduktion och familjens överlevnad.<sup>5</sup>

Familjen skyddas även genom det familjerättsliga regelverket som finns, i form av exempelvis äktenskapslagstiftning och sambolagstiftning. Dessa lagstiftningar är nära sammankopplade med de etiska värderingar som finns i samhället och lagstiftningarnas utformning inverkar även på hur medborgarna inordnar sina liv. Lagstiftningarna påverkar faktorer som individens släktförhållande, familjestatus och identitet. Personliga och ideella hänsyn spelar där av stor roll inom detta rättsområde.<sup>6</sup> Från samhället sida framstår det därför som angeläget upprätthålla vissa grundläggande värderingar inom familjerätten i relation till alla

---

<sup>1</sup> Johansson, Tomas, (2009) "Familjeliv", s. 37

<sup>2</sup> A.a. s. 154.

<sup>3</sup> A.a. s. s. 37 ff.

<sup>4</sup> A.a. s. 32

<sup>5</sup> A.a. s. 43

<sup>6</sup> Hydén, Håkan (2001), "Rättsregler – en introduktion till juridiken"

samhällsmedborgare, vilket även framkommer tydligt i lagstiftningen.<sup>7</sup> Äktenskapet som institution har varit den rättsliga form som staten ansett fungerat bäst för att reglera familjelivet i syfte att fullgöra familjepolitiska mål. Den familjebildning som sker genom att paret ingår äktenskap har därför sedan medeltiden erbjudits rättsligt skydd.

Samhällets utveckling har dock inneburit att den traditionella kärnfamiljen genomgår en slags demokratisering och individualisering.<sup>8</sup> Eftersom de ekonomiska incitament som tidigare höll samman familjen har minskat har individuellt självförverkligande blivit allt viktigare. Detta har resulterat i att upplösningensfrekvensen i familjelivet ökat. Många par väljer att leva tillsammans som sambor istället för att gifta sig. På grund av att familjebildningsmönstren har förändrats har en sambolagstiftning införts som liknar den lagstiftning som finns för par som ingått äktenskap. Men sambolagstiftningen ger begränsade rättigheter i jämförelse med den reglering som finns för par som ingår äktenskap. Jag vill därför undersöka vilka underliggande normer som sambolagstiftningen ger uttryck för.

---

<sup>7</sup> Lundberg, Eva, Pauli Mikael, Öman Erik "LEX Privatjuridik", 2011, s.113.

<sup>8</sup> Johansson (2009), s. 34.

## 2. Syfte, frågeställningar och avgränsning

### 2.1 Syfte och motivering till ämnesval

Mitt *syfte* med uppsatsen är att belysa hur den moderna svenska sambolagstiftningen och dess förarbeten, ser ut på en normativ nivå genom att sätta den i samband med välfärdsforskning och feministisk forskning inom den familjesociologiska sfären. På så sätt kan värderingar som lagstiftningen och dess förarbeten ger uttryck för när det gäller olika former av samlevnad framträda, tolkas och analyseras. Lagtexten tolkas således först i förhållande till de förarbetena till lagstiftningen, på så sätt framkommer hur lagstiftaren har resonerat och vilka motiv som ligger bakom lagens tillkomst. Studien syftar således till att visa hur staten själv motiverar regleringen och utifrån ett sociologiskt perspektiv sedan belysa och tolka möjliga innebörder av detta. Lagstiftningens utformning är starkt sammankopplad med olika familjepolitiska mål samt framväxten av den svenska välfärdsstaten. Men den är även påverkad av hur samhällets medborgare ser på olika samlevnadsformer samt frågor som rör hur jämställdhet mellan män och kvinnor skall yttra sig. Rättsystemet är i grunden uppbyggt utifrån vissa samhälleliga normer och ger därmed uttryck för vissa värden. Rättsregler skiljer sig från andra sociala normer genom att de har befästs genom lagstiftning och därmed upphöjts och fått status som sanktionsgrundande rättsregler.<sup>9</sup>

Det finns ett interaktivt förhållande mellan samhälle och lagstiftning, samhället påverkar hur lagstiftningen utformas och den rättsliga regleringen påverkar i sin tur samhället. Lagstiftningen både konsoliderar och vidareför samhälleliga normer. Juridiken kan därför ses som en metafor för samhället i stort, den förmedlar både maktstrukturer och ger uttryck för samhälleliga värderingar. Det juridiska skyddet för olika samlevnadsformer är därmed intressant att analysera ur ett sociologiskt perspektiv, på så sätt går att belysa hur lagstiftningen utformats och legitimeras, vilka implicita och explicita normer och värderingar den ger uttryck för samt hur detta står sig i förhållande till samhället i stort.

De konkreta *frågeställningar* jag vill belysa är följande:

- Vilka implicita och explicit normer kan finnas i sambolagstiftningen gällande olika former av samlevnad?
- Finns det en överensstämmelse mellan lagstiftningens utformning och normer för samlevnad i samhället.
- Hur är vår nuvarande sambolagstiftning kopplat till individualismen i samhället och frågor som rör jämställdhet inom familjen?

### 2.2 Vetenskaplig positionering – ett rättssociologiskt perspektiv

För att kunna tolka och analysera det normativa innehållet i lagtexten skall jag utgå ifrån ett rättssociologiskt perspektiv. Detta är en tvärvetenskaplig disciplin som utgår både från den allmänna sociologins metoder samt den rättsdogmatik som används inom rättsvetenskapen. Det som binder dem samman är intresset för rättsordningen.

Den *rättsdogmatiska metoden*, som används inom den juridiska disciplinen, innebär att forskaren undersöker vad som är gällande rätt, vilket i princip betyder vad rättsystemet explicit har för innehåll. Den rättsdogmatiska metoden kan även kallas för den juridiska hermeneutiken, även om detta inte är gängse uttryck inom den juridiska disciplinen. Fokus vid tillämpning av den rättsdogmatiska metoden ligger på rättskällorna, som består av

---

<sup>9</sup> Hydén, Håkan (1997), "Rättssociologi – då och nu", s. 14 f.

lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Genom rättskällorna uttolkas rättsreglernas innehåll. Den juridiska disciplinen hämtar därmed sina giltighetskriterier från rätten som ett ideologiskt system med en bestämd paradigmatiske begränsning - det är rätten som bestämmer tillämpningen. Inom rättsvetenskapen ses juridiken därför som ett autonomt och slutet system utan ifrågasättande av samhället i sig.<sup>10</sup> Där råder istället en fixering vid gällande rätt som i praktiken dock kan vara nära kopplad till den för tillfället förhärskande politiska vilja/ideologi lagstiftaren har.<sup>11</sup> Syftet med den rättsdogmatiska metoden är således inte att återge, beskriva eller kritisera sociala förhållanden.

I realiteten är dock inte rätten isolerad från samhällets ekonomiska, politiska och sociala processer. När den rättsdogmatiska metoden kombineras med *rättssociologin*, som är ett specialområde inom den allmänna sociologin, sätts rätten i förhållande till sociala förhållanden. Det juridiska systemet sätts då i en samhällelig kontext, på så vis framkommer de föreställningar, normer och värderingar som rättsystemet förmedlar och reproducerar. Normer utgör rättssociologins kärna.<sup>12</sup> Tyngdpunkten läggs således vid andra förklarande faktorer än vad som framkommer genom den rättsdogmatiska metoden som fokuserar på rättskällorna. Den rättssociologiska forskningen är *teoretiskt* och *metodiskt* bunden till den allmänna sociologin, den använder sig av sociologins metodologiska verktyg och resultatens tolkning sker med hjälp av sociologins teoretiska tradition.<sup>13</sup> Med hjälp av samhällsvetenskapliga teorier och metoder undersöks hur rätten utformats av olika samhällskrafter.<sup>14</sup> Då rättssociologin är relaterad till lagar och normer kan undersökningen där av i princip omfatta vad som helst i samhället.<sup>15</sup>

Analysmetoden ger förståelse för rättsliga fenomen och lyfter fram underliggande samhälleliga värderingar som ligger till grund för lagarna men visar även vilka maktstrukturer som juridiken förmedlar.<sup>16</sup> Den evaluerar lagstiftningen och kan därigenom påvisa brister och svagheter i systemet gällande exempelvis marginaliserade grupper eller andra utsatta intressen. Rättssociologins samhällskritiska karaktär fyller en viktig funktion då det rättsliga systemet utgör del av en samhällsstruktur, den upprätthåller samhällslivet. Rättssociologin är där av en betydelsefull del av den allmänna sociologin som ett studium av samhället och dess medlemmar.

### 2.3 Förtydligande och avgränsningar

Utgångspunkten för denna uppsats är således ett tvärvetenskapligt perspektiv, men där sociologin står i fokus. Syftet med uppsatsen är, som ovan nämnts, att göra en hermeneutisk textanalys av den nuvarande sambologstiftningen för att avtäcka dess implicita och explicita normer och sätta detta i relation till familjesociologisk forskning och teoribildning. Min utgångspunkt är att genom en hermeneutisk textanalys få fram det som är normativt underförstått i texten men som inte framkommer vid första anblicken. Utgångspunkten är således ett allmänt rättssociologiskt perspektiv men där den tolkningshorisonten för själva textanalysen av lagstiftningen hämtas från viss familjesociologisk välfärdsforskning och feministisk teoribildning. Det är således inte rättssociologins perspektiv som är i fokus och tanken är heller inte att uppsatsen skall vara ett bidrag till rättssociologins utveckling.

---

<sup>10</sup> Hydén (1997), s. 52

<sup>11</sup> A.a. s. 111 ff.

<sup>12</sup> A.a. s. 134 f.

<sup>13</sup> Hydén, Håkan (2002), "Rättssociologi som rättsvetenskap", s. 79

<sup>14</sup> Hydén (1997), s. 105 ff.

<sup>15</sup> Hydén (2002), s. 80

<sup>16</sup> Hydén (1997), s. 124



Problemområdet jag behandlar är komplext och har en vidsträckt omfattning. Den tangerar många olika perspektiv och beröringspunkter gällande sociologisk forskning angående familjen. På grund av uppsatsens begränsade omfång har jag där av varit nödgad att göra skarpa avgränsningar och bortse ifrån många både intressanta och relevanta frågor som ämnet väcker.

Det bör uppmärksammas att syftet med framställningen inte är att redogöra för lagstiftningens materiella innehåll, det vill säga genomgående beskriva rättsreglernas innehåll. Jag kommer enbart presentera den grundläggande regleringen för att läsaren skall få en överblick över rättsområdet. Inte heller är tanken att göra en utförlig studie av lagstiftningens tillkomst och konstruktion, utifrån hela lagstiftningsförfarandet.

Fokus läggs på det resonemang och motivering som framförts från lagstiftarens sida gällande varför personer som lever tillsammans i samboförhållanden inte kan få samma rättsliga skydd som äkta makar samt hur detta har kopplats till samhällsutvecklingen, som det framställs i den senaste propositionen som ligger till underlag för lagstiftningen. Det är således den lagstiftningsideologi som framträder som är i fokus för framställningen.

## **2.4 Disposition**

Uppsatsen är indelad i 7 kapitel. Inledande kapitel 1 ger en bakgrundsbild till framställningen. Därefter diskuterar jag i kapitel 2 syfte och frågeställningar samt avgränsning. Sedan följer ett kapitel om metod som ger en kort beskrivning av den hermeneutiska textanalysen som används i denna uppsats, samt motivering till val av metod, tillvägagångssätt och urval gällande texter. I kapitel 4 följer därefter ett avsnitt om familjesociologins utveckling, där jag tar upp en kort sammanfattning av tre av de mest framträdande strömningarna som jag ansett haft betydelse i förhållande till senare analys nämligen Parsons strukturfunktionalistiska teori, det feministiska perspektivet samt Giddens modernitetsteori med inriktning mot det rena förhållandet. Under detta kapitel återfinns även en sammanfattning av den välfärdsforskning som förekommit i Sverige med inriktning på familj, äktenskap och stat. Främst redogörs för familjens förändring i förhållande till industrialismen och välfärdssamhällets framväxt samt vilken inverkan detta har haft på familjen men även hur det påverkat äktenskapet som institution. Kapitlet i sin helhet syftar till att ge värdefull bakgrundinformation till kommande analys. I kapitel 5 redogörs sedan för sambolagstiftningens rättsliga reglering. Kapitel 6 innebär sedan en tolkning av lagtexten utifrån förarbeten och i koppling till sociologisk forskning. Därefter följer en del med metodologiska reflektioner och tankar kring vidare forskning.

### 3. En kvalitativ metodologisk ansats

#### 3.1 Texttolkning och hermeneutik – motivering till val av metod

Uppsatsen i sin helhet är en kvalitativ studie baserad på textanalys och litteraturstudier. Syftet med en textanalys är att förstå och tolka en texts innehåll och mening. En analys av texten kan dock göras enligt ett flertal olika textanalysmetoder. Det kan exempelvis ske genom diskursanalys (DA), vars grund går att finna i den poststrukturalistiska språkfilosofin. DA har som utgångspunkt att undersöka vilka rådande diskurser (alla typer av språkanvändning) vi använder för att representera verkligheten. Enligt DA får den fysiska världen således enkom betydelse genom diskurser. Diskurserna tas ofta för självklara och som en objektiv sanning, men är i realiteten en mänsklig produkt, ett resultat av människans sätt att kategorisera världen. Metoden innebär att man studerar en språklig utsaga utan att dra slutsatser bakom de situationer som utgör kontexten för texten. DA bortser ifrån att det finns en bakomliggande verklighet och metoden syftar därför inte till att avspegla verkligheten genom empiriska data för att finna mönster.<sup>17</sup>

Mitt syfte är dock ett annat, då jag vill undersöka vilka implicita och explicita normer som sambolagstiftningen och dess förarbeten ger uttryck för och sätta det i relation till sociologisk teoribildning och välfärdsforskning. För att uppnå mitt syfte och besvara mina frågeställningar har jag därför valt att utgå ifrån texttolkning utifrån en hermeneutisk ansats. Den används även, som ovan nämnts inledningen, inom den juridiska texttolkningstraditionen i form av rättsdogmatiken, uttolkningen av lagtext sker genom exempelvis tillämpning av förarbetet till lagen. Texttolkningen fyller här en viktig funktion ifråga om hur lagtexten skall tillämpas i enskilda fall. Tillämpningen av texten resulterar i ett domslut, vilket således utgör målet för tolkningsprocessen.<sup>18</sup> Men metoden används även inom juridisk forskning.

Enligt Ödman och Selander utgör hermeneutiken även en nödvändig förutsättning för samhällsvetenskapligt arbete. Enligt deras mening går det att sätta hermeneutikens tankemönster i relation till samhällsvetenskapliga teoribildningar, då det finns en koppling mellan text, individ och samhälle på så vis att texten är ett uttryck för ett individuellt ställningstagande i en samhällskontext:

Hermeneutiskt tänkande rör många olika livsområden och många olika aspekter på hur vi förhåller oss till, förstår och förklarar vår omvärld. Detta gäller även sociala och politiska frågor om livsvillkor och meningssammanhang. Hermeneutiken har sina rötter i uttolkningen av texter, något som också berör samhällsvetenskapens tolkningar av kulturer, traditioner och institutioner. Men hermeneutiken rör också hur vi läser in oss i (för oss främmande) texter och kulturer och hur vi sedan gestaltar denna kunskap och dess sanningsanspråk.<sup>19</sup>

Det finns således anledning att fortsätta på detta hermeneutiska spår när det gäller att sätta lagtexten i förhållande till sociologisk teoribildning. Denna metod ger då möjlighet att tolka lagstiftningen utifrån det teoretiska och begreppsliga ramverket som hör till familjesociologin för att få fram en samhällsvetenskapligt inspirerad tolkning av textens innebörd. I det följande kommer kortfattat den hermeneutiska metodens filosofiska grundtankar att presenteras samt även vissa metodologiska överväganden gällande urval av texter. Därefter

---

<sup>17</sup> Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj (2008) "Tolkning och reflektion – vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod", s. 459 ff.

<sup>18</sup> Vikström, Björn (2005) "Den skapandeläsaren – hermeneutik och tolkningskompetens", s. 122

<sup>19</sup> Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan (2004), "Text och existens – hermeneutiken möter samhällsvetenskaperna", s. 8 f.

kommer jag förklara hur den hermeneutiska tolkningsprocessen gått till i detta arbete, hur urvalet av textkällor skett samt min egen förståelse inför det ämnet uppsatsen behandlar.

### 3.2 Hermeneutikens grundtankar

Hermeneutikens rötter går att finna i de humanistiska vetenskaperna och i texttolkning, där den var uppdelad i olika separata områden såsom juridik, filologi och teologi. Vartdera av dessa reglerades utifrån egna områdesspecifika tolkningsprinciper.<sup>20</sup> Utgångspunkten för hermeneutiken var dock redan då den hermeneutiska cirkeln, med innebörden att en text enkom kan förstås i relation till helheten. Gällande exempelvis bibeltolkning var en biblisk text tvungen att sättas i relation till bibeln i sin helhet för att texten skulle kunna förstås.

I Tyskland under 1800-talet utvecklades sedermera hermeneutiken i en mer filosofisk inriktning av Friedrich Schleiermacher (1768-1834). Han diskuterade vad förståelsen av texttolkning innebär, oavsett vilken textform det rör sig om. Schleiermacher menade att det var nödvändigt att förstå vilka ursprungliga intentioner författaren haft för att kunna få fram textens mening, huvudlinjen var således psykologisk i ett försök att återge författarens värld.<sup>21</sup>

I texttolkningens historia kan vi se en rörelse från *författare* (inlevelsen i författarens avsikt) och *text* (texttolkningens metoder, språkets struktur och ordens historiska innebörd) till läsarens möte med, och uttolkning av texten. Kopplingen mellan *författare* och *text* har sina rötter hos Wolf, Ast och Schleiermacher, med betoning på inlevelsen i författarens avsikt men också på språkets valörer i relation till sin samtid.<sup>22</sup>

Under 1900-talet utvecklade sedan Wilhelm Dilthey (1833-1911) Schleiermacher tolkningsteori till att fungera även som en metodologisk grundval för humanvetenskaperna där den hermeneutiska cirkeln användes som ett metodologiskt redskap för att rekonstruera och skapa en epistemologisk förståelse för författarens ursprungliga intentioner bakom texten.<sup>23</sup> Dilthey menade således att det gick att skapa en objektivt giltigt humanvetenskap, med anknytning till ett objektivt vetenskapsideal.

Hermeneutiken har därefter även vidarutvecklats till en filosofi om människans plats och existens i tillvaron som en helhet.<sup>24</sup> Genom Martin Heidegger (1889-1976) sker en förskjutning från en epistemologisk syn till en vara-förståelse utifrån ett ontologiskt perspektiv. Heidegger menade att vi alltid redan är en del av den värld vi försöker förstå och vi kan därför inte endast ses som epistemologiska åskådare inom ramen för subjekt-objekt-logiken eftersom vi har en egen förståelse av vårt vara i världen. Det finns således ingen dualism mellan subjekt och objekt. Enligt Heidegger var därför förståelsen en nödvändig och ofrånkomlig förutsättning för själva förståelsen av en text, den hermeneutiska cirkeln omformas på så sätt genom att uttolkarens förståelse av texten blir en del av cirkelstrukturen.<sup>25</sup>

Den ontologiska hermeneutiken, som inriktade sig *”mot människans existentiella öde att vara en tolkande varelse, nedsänkt i historien och inramad av traditionen”* utvecklades sedermera

---

<sup>20</sup> Uggla Kristensson, Bengt (2004) ”Tolkningens metamorfoser i hermeneutikens tidsålder” i Selander & Ödman (2004), s. 26.

<sup>21</sup> Uggla Kristensson, Bengt (2004) ”Tolkningens metamorfoser i hermeneutikens tidsålder” i Selander & Ödman (2004), s. 26.

<sup>22</sup> A.a. s. 10.

<sup>23</sup> A.a. s. 27

<sup>24</sup> A.a. s. 7

<sup>25</sup> Uggla Kristensson (2004) i Selander Ödman (2004), s. 28

av Hans-Georg Gadamer (1900-2000).<sup>26</sup> I sitt verk ”*Sanning och metod*” var utgångspunkten Heideggers ontologiska synsätt men Gadamer hade även en ambition att framställa en generell förståelseteori för vad texttolkningen innebar, i likhet med vad Schleiermacher tidigare gjort. Den huvudsakliga hermeneutiska uppgiften, enligt Gadamer, var att ta ställning till textens sakförhållanden och uppnå förståelse av dessa.<sup>27</sup>

Enligt Gadamer befinner sig människan i en ständig process av att söka förstå och tolka sin omvärld. Genom vår förförståelse, erfarenheter och vår syn på oss själva i världen, tolkar vi våra upplevelser och kan sätta dem i ett sammanhang. Språket, som en produkt av mänsklig interaktion, spelar naturligt en väsentlig roll i detta. Med språkets hjälp kan vi tolka, förstå och skapa vår livsvärld men även kommunicera med våra medmänniskor. Samtidigt är det dock inte möjligt att fullt ut uttrycka allt genom språket, implicit i det som uttalats finns även undermeningar som måste tolkas för att komma i dager. Inom hermeneutiken finns denna intention att avtäckta det osagda i det som uttrycks.

### 3.3 Det hermeneutiska dialogförfarandet mellan uttolkare och texten

Enligt den hermeneutiska traditionen är varje uttolkare själv delaktig av den historiska traditionen, där tolkningen äger rum. Tolkningen är alltid kontextuellt färgad, påverkad av faktorer som uttolkarens historiska, sociala och ideologiska miljö.<sup>28</sup> Vi har en förförståelse, det vi redan tror oss veta, som är beroende av det sammanhang vi lever i och den erfarenhet vi därigenom anskaffat oss. För att kunna söka ny kunskap måste redan etablerad kunskap och förförståelse ifrågasättas och eventuellt omtolkas. När vår förförståelse möter ny kunskap, i form av texter, uppstår enligt hermeneutikerna en dialog varvid information utbytes. Forskaren måste således se texten som en samtalspartner, för att ny förståelse skall nås. Det är detta dialogförfarande, genom att använda tolkandet i olika funktioner, som ger hermeneutiken som forskningsmetod dess karaktär.<sup>29</sup>

Vid en hermeneutisk tolkning av en text sker en kontinuerlig pendling och dialog mellan att tolka textens delar i förhållande till texten i sin helhet. Tolkningsarbetet ses således som en cirkelrörelse från helhet till del, där helhet och del ömsesidigt förklarar varandra. Denna pendling mellan helhet och delar som sker i den hermeneutiska cirkeln utgör grunden för förståelsen. En grundläggande förståelse av delar i texten kan i slutänden resultera i en fördjupad förståelse, mening och samband av textens helhet. För att öka förståelsen och komma fram till en analys krävs att förståelsen tas till en högre abstraktionsnivå än den var tidigare. Detta sker genom att tolkningen i hög utsträckning baseras på tidigare forskning, antaganden och teorier. Genom den hermeneutiska cirkeln förs på så vis tolkning och förståelse in i nya kontexter och får nya innebörder. Tolkningen avslutas således först när ett inre sammanhang i hela texten nås.<sup>30</sup>

Den egna förförståelsen används aktivt för att finna en djupare mening och samband i undersökningsmaterialet. Tolkningen av texten filtreras genom vår förförståelse, genom det vi redan har förstått tolkar vi helheten. Den egna förförståelsen utmanas, förändras och revideras därför under tolkningsprocessens gång när textmaterialet får ett fördjupat sammanhang.<sup>31</sup> Den hermeneutiska cirkeln är därför även i ständig förändring eftersom tolkningen leder till att förståelsehorisonten vidgas. Kunskapen om det undersöka ämnet blir således djupare, när

---

<sup>26</sup> A.a. s. 11.

<sup>27</sup> A.a.

<sup>28</sup> Vikström (2005), s. 21.

<sup>29</sup> A.a., s. 50.

<sup>30</sup> Ödman (2007), ”Tolkning, förståelse, vetande: Hermeneutik i teori och praktik”, s. 78.

<sup>31</sup> A.a. s. 98 ff.

dialogen mellan uttolkare och text utvecklas under tolkningsarbetet.<sup>32</sup> En produktiv dialog mellan uttolkare och text skall resultera i att individen ser saken i ett nytt ljus så att en ny sanning uppenbaras, verkets meningshorisont och uttolkarens meningshorisont skall smälta samman.

Den hermeneutiska traditionen framhåller för sin del att sanningen är någonting som kommer till oss, men som bara öppnar sig för oss genom tolkning. Följaktligen är sanning någonting som både upptäcks och skapas eftersom tolkningen i sig innebär både mottagande lyssnande och en kreativ språklig formulering av den uppnådda förståelsen.<sup>33</sup>

Tolkning handlar således om den horisontsammansmältning som sker när textens horisont sammansmälter med läsarens horisont. Tolkningen är beroende av att läsaren inte distanserar sig från ”*dialogens omedelbara närvaro*”.<sup>34</sup> I detta ligger även att inte distansera sig från texten genom metodologin.

Gadamers arbetssätt ligger närmare Sokrates än modernt vetenskapligt tänkande. Antikens grekiska filosofer såg tänkandet som en del av livet, kunskapen var för dem inte en ägodel, ett objekt, utan något man deltog i. De byggde enligt Gadamer inte sitt kunskapssökande på metodik utan på dialektik. Genom metodik manipulerar och kontrollerar forskaren det han studerar. I dialektiken är det paradoxalt nog det studerade ämnet själv som ställer frågor, som forskaren söker besvara. Metodiken kan enligt Gadamer inte avslöja några nya sanningar: den blottlägger endast de sanningar den bygger på. Kunskapssökande och förståelse blir därför för Gadamer en fråga om öppenhet och deltagande, en fråga om dialektik i motsats till metodik. Häri ligger nyckeln till att förstå hermeneutik.<sup>35</sup>

En förutsättning för att denna horisontsammansmältning skall kunna ske är därför att den inte påverkas av några metodologiska distanseringar, hermeneutiken kan därför inte erbjuda någon metodlära för att rent metodologiskt lösa tolkningsproblematiken.<sup>36</sup>

### **3.4 Den hermeneutiska metodens begränsningar och problem**

Som ovan redogjorts för i den hermeneutiska filosofins grundtankar strävar hermeneutiken inte efter att vara något objektivt vetenskapsideal. Detta då forskaren inte befinner sig i en oberoende objektiv position utan istället befinner sig mitt i verkligheten, som en del av varat i världen.<sup>37</sup> Vi tolkar vår omvärld utifrån våra egna erfarenheter och vår syn på oss själva i världen. Samtidigt kommunicerar vi även med våra medmänniskor med hjälp av det gemensamma språket, vi har ett intersubjektivt förhållningssätt till andra människor där vi utbyter våra tolkningar om verklighetens innebörd. Världen är på så vis uppbyggd kring en struktur av meningsfulla samband som forskaren både existerar i och hjälper till att konstruera. På så sätt byggs även en partiell tolkningsgemenskap upp där samstämmighet råder gällande vad en viss aspekt av verkligheten betyder, eller med andra ord en kommunikativt uppnådd konsensus råder inom vissa områden. Samtidigt är denna tolkningsgemenskap även styrd av de fördomar som råder under den tid och kultur vi lever i.<sup>38</sup>

---

<sup>32</sup> A.a.

<sup>33</sup> Vikström, Björn (2005) ”Den skapandeläsaren – hermeneutik och tolkningskompetens”, s. 57

<sup>34</sup> Selander & Ödman (2004), s. 29.

<sup>35</sup> Ödman (2007), s. 27.

<sup>36</sup> A.a. s. 29.

<sup>37</sup> Ödman, Per-Johan (2004) ”Den hermeneutiska cirkelns gränser. Till validitetsfrågan inom hermeneutiken” i Selander & Ödman (2004), s. 101 f.

<sup>38</sup> Ödman, Per-Johan (2004) ”Den hermeneutiska cirkelns gränser. Till validitetsfrågan inom hermeneutiken” i Selander & Ödman (2004), s. 88.

Även traditionen har en betydelsefull roll, då tolkningen påverkas av hur en händelse eller text tidigare uttolkats.<sup>39</sup>

Den filosofiska utgångspunkten gällande tolkningens förhållande till verkligheten leder således till problem gällande validiteten i fråga om vad som skall anses vara objektiv kunskap om verkligheten.<sup>40</sup> Ödman anser dock att ett kritiskt förhållningssätt till kunskap om verkligheten både är ett viktigt och nödvändigt inslag i vetenskapligt arbete.<sup>41</sup> För att något skall uppfattas som objektivt krävs det därför, enligt Ödman, med hänvisning till Habermas, att *”det etableras en intersubjektiv relation mellan talare och åtminstone en lyssnare med förmåga till kritiskt ställningsstagande”*.<sup>42</sup>

För att kunna avgöra validiteten hos våra tolkningar och förståelse eller med andra ord giltigheten i vår verklighetsbild menar Ödman även att det är nödvändigt att utföra två typer av kontroller i det hermeneutiska tolkningsarbetet, vilka han benämner som yttre och inre kontroll. Den inre kontrollen avser tolkningssystemets interna logiska konsistens. Medan den yttre kontrollen hänför sig till *”tolkningarnas samband med tolkningsobjekt och med existerande information som har anknytning till tolkningsobjektet.”*<sup>43</sup> Validitetskriterierna innebär således att forskaren måste bli varse om hur delar och helhet i tolkningen hänger samman. Det innebär även att forskaren självkritiskt måste granska sin egen roll i tolkningsprocessen och inse hur den egna förförståelsen varit avgörande för tolkningen.

Vi måste i och med vår granskning av förförståelsen försöka få grepp om de diskursiva praktiker vi är inbegripna i och vilken inverkan dessa har på vårt tänkande. I allt detta är vi i hög grad överlämnade åt vårt omdöme, vår förmåga att tänka logiskt och kontextuellt men vi är också införstådda med att det fordras öppenhet av oss för att vi ska kunna urskilja de frågor materialet ställer. Det sistnämnda innebär att vi följer den tankeriktning som öppnas genom texten. Vi konfronterar vår text med andra texter. Finns det ett logiskt sammanhang mellan mina tolkningar och mina data. Hittar jag en passus i materialet som motsäger min tolkning, måste den modifieras. Med utgångspunkt från denna pendling mellan material och tolkning som äger rum inom min egen subjektivitet och i konfrontation med de texter i vilka mänsklig subjektivitet objektiverats avvisas och accepteras tolkningar som så småningom bygger upp en helhetstolkning med vilken jag kan jämföra de olika deltolkningarna och min bild av materialet.<sup>44</sup>

För att de data man arbetat med och tolkningen skall ha förankring med i texten om den sociala verkligheten måste forskaren även visa att det finns belegg för att tolkningen är rimlig, det är forskarens intersubjektiva åsikt som avgör vad som är rimligt.<sup>45</sup> Användningen av den egna förförståelsen i tolkningen av materialet är inte helt oproblematiskt. I de fall forskaren inte har förmåga att revidera sin egen förförståelse i tolkningsprocessen genereras inte någon ny fördjupad kunskap. Tolkningen leder då inte fram till någon ny förståelse av materialet, utan istället bekräftas enbart det som forskaren redan tror sig veta, det skapas en ond hermeneutisk cirkel. Slutresultatet blir i ett sådant fall starkt färgat av forskarens egna

---

<sup>39</sup> A.a. s.149.

<sup>40</sup> A.a.s.90

<sup>41</sup> Ödman, Per-Johan (2004) ”Den hermeneutiska cirkelns gränser. Till validitetsfrågan inom hermeneutiken” i Selander & Ödman (2004), s.85.

<sup>42</sup> A.a. s.105.

<sup>43</sup> A.a.s.83

<sup>44</sup> A.a. s.111.

<sup>45</sup> A.a. s.87 ff.

förutfattade meningar.<sup>46</sup> Ett sätt att försöka undvika detta är enligt Ödman att medvetandegöra sin verkningshistoria.

Verkningshistorian handlar om hur vi medvetet och omedvetet påverkas av omständigheter i vårt tidigare liv, som i sin tur spelar en betydelsefull roll för hur vi uppfattar vår värld. Verkningshistorien medverkar på detta sätt ständigt i vår förförståelse. Vi försöker förstå hur aspekter av vår verklighetsuppfattning uppkommit. Det kan definieras som en på självinsikt grundad självkritik. Jag kan förstå varför jag tänker som jag gör, vilken påverkan i mitt förflutna som medverkat till att forma mitt tänkande. Även om förförståelsen och dess bevekelsegrunder aldrig kan bli fullständigt synliga för mig medför denna medvetenhet att jag undviker att mina värsta fördomar styr mitt tolkande.<sup>47</sup>

I den hermeneutiska ansatsen är det därför viktigt att redovisa sin förförståelse i frågan, på så vis kan förförståelsen även omformas vid mötet med texten, även om det aldrig är möjligt att fullständigt förstå hur det förflutna påverkar vårt tänkande eftersom vi inte har fullständig tillgång till *”våra egna själsliga processer”*<sup>48</sup>

### 3.5 Tolkning- och analysförfarande i denna studie

Mot bakgrund av föregående redogörelse är det klart att den teoretiska hermeneutiken ger lite vägledning när det gäller texttolkningens praxis. Det finns inga klara riktlinjer, utan hermeneutiken ger enbart en allmän reflektion över tolkningens villkor och hur textanalysen kan ske.<sup>49</sup> Detta innebär att tolkningsprocessen ser olika ut för olika forskare och är beroende av undersökningens karaktär. Detta gör även visserligen att det är viktigt att redogöra hur tolkningsprocessen och studiens analys har gått till.<sup>50</sup> Det är dock svårt att konkret förklara hur en hermeneutisk analysprocess gått till, då det hela är en läroprocess med innebörden att kunskap först kan uppkomma med kännedom om materialet.

Utgångspunkten här är dock att söka få fram vilka normer, både implicit och explicit, som lagstiftningen ger uttryck till familjesociologin. Genom att använda mig av den hermeneutiska spiralen har jag pendlat mellan familjesociologisk teoribildning och tidigare forskning samt lagstiftningen som är mitt empiriska material. Detta i syfte att uppnå en fördjupad innebörd i materialet för att kunna göra en teoretiskt inspirerad tolkning och analys. Denna dialog mellan lagtext och tidigare forskning skulle skapa förståelse och inre sammanhang i texten.

Jag började med en primär inläsning av familjesociologiskt material samt proposition och lagtext. När jag undersökte den familjesociologiska litteraturen gjorde jag det med inriktning på nyckelord såsom välfärdsstat, familjepolitik, äktenskap, tvåsamhet och genus. Detta för att få en överblick och övergripande förståelse för textmaterialet i förhållande till undersökningens frågeställningar och syfte.

Enligt den hermeneutiska ansatsen är det viktigt att hålla en öppen dialog med texten, det innebär även att de måste läsas ett flertal gånger för verklig kännedom om materialet uppkommer och sedermera kunna utveckla en analys och tolkning av texten. Jag har således genom att se på delarna försökt se helheten, i den hermeneutiska cirkelns pendlingsprocess. Uppsatsen är således skriven på ett sådant sätt att jag pendlat mellan lagtext och förarbeten samtidigt som jag letat efter teorier och begrepp som jag ansett kunna passa i den teoretiska

---

<sup>46</sup> Ödman (2007), s. 79

<sup>47</sup> Ödman (2007), s.111.

<sup>48</sup> A.a. s 112.

<sup>49</sup> Vikström (2005), s. 120

<sup>50</sup> Ödman (2007), s. 97 ff.

delen. Därefter har jag sökt arbeta fram en preliminär struktur där texten delats in i olika teman. Detta i syfte att nå en fördjupad kunskap om textens innehåll och betydelse i syfte att finna och tolka dolda undermeningar i texten. Slutligen har en huvudtolkning gjorts för att knyta samman det empiriska materialet med det teoretiska ramverket och besvara studiens frågeställningar.

### 3.6 Urval av textkällor

Uppsatsen bygger på material utifrån ett antal olika textkällor. Själva urvalets kärna, studiens empiriska material, består dock främst av 2003 års Sambolagstiftning och dess förarbete i form av proposition 2002/03:80 "Ny Sambolag". Förarbetena spelar en väsentlig roll för att kunna tolka och förstå lagtexten, de ger klarhet i hur lagstiftaren resonerade när lagen infördes. För att fördjupa tolkningen av lagtexten och sätta den i ett sociologiskt sammanhang har jag även utgått ifrån ett antal olika familjesociologiska teorier och tidigare välfärdsforskning. Urvalet gällande välfärdsforskning baserades i hög utsträckning på att belysa den relation mellan välfärdsstat och familj som finns, med anknytning till den jämställdhetspolitik som först under 1900-talet och framåt. Då Åsa Lundqvist, sociolog och verksam vid centrum för genusforskning i Lund, forskat mycket kring detta har det naturligt utgå från delar av den forskning hon bedrivit. Genom hennes referenser har det gått att finna annan litteratur som belyser de frågeställningar som uppsatsen berör. Men även med sökning på familj och välfärdsstat i bibliotekets databas har det gått att få fram relevant litteratur. De familjesociologiska teorier jag utgått ifrån är främst valda för att visa hur synen på familjen förändrats inom den sociologiska disciplinen, från den strukturfunktionalistiska teorin om samhälle och familj som dominerade under 1950-talet, till feminismen och fram till Giddens teori som rör senmodernitetens inverkan på familjebildningen.

#### 3.6.1 Urval av juridiska textkällor

I frågan om urval gällande förarbeten är det av vikt att förstå lagstiftningsprocessens karaktär. Förarbetena är ett samlingsnamn för utredningar, propositioner och betänkanden som tas fram innan riksdagen beslutar om en ny lag, lagstiftningskedjan går från initiativ till beslut. Huvudansvariga för detta arbete är regeringen, riksdagen och lagrådet. De dokumenttyper som ingår i lagkedjan är kommittédirektiv, Statens offentliga utredningar (SOU), Departementsserien (DS), Lagrådsremiss, Proposition, Riksdagens utskottsbetänkande, Riksdagens beslut, färdiga lagar och förordningar som publiceras i Svensk författningssamling (SFS).

När en fråga om eventuell ny lagstiftning skall utredas kan staten välja att tillsätta en kommitté som genom ett *kommittédirektiv* får riktlinjer för arbetet med att utreda frågan. Sammansättningen i kommittén varierar utifrån utredningsfråga, men kan inkludera såväl representanter från olika politiska partier och intressegrupper, departementstjänstemän, ämbetsmän som universitetsforskare. Förslag och slutsatser från den tillsatta kommittén redovisas i ett betänkande som publiceras i *Statens offentliga utredningar* (SOU).<sup>51</sup> Kommitténs utredningsförslag skickas sedan ut till olika remissinstanser såsom myndigheter och intresseorganisationer som har intresse i frågan som kan lämna sina synpunkter i ett remissyttrande. Frågan kan sedan från regeringen sida utredas ytterligare av något av regeringskansliets departement. Dessa slutsatser och förslag publiceras i *Departementsserien*

---

<sup>51</sup> Öman, Erik (2011) Lex Privatjuridik, s. 22



(Ds). När frågan är tillräckligt utredd utformar regeringen ett lagförslag, denna sammanställs i en *proposition*, som skall skickas till riksdagen för beslut. Propositionen består även av en sammanställning av tidigare skrivelser och utlåtande i frågan.<sup>52</sup> Innan detta sker skickar regeringen dock oftast först en lagrådsremiss till Lagrådet, bestående av representanter från Högsta domstolen och Regeringsrätten. Lagrådet skall säkerställa att det nya lagförslaget inte står i strid med grundlagen eller annan lagstiftning, de lämnar sina synpunkter i ett *yttrande*. Riksdagen har dock inte någon skyldighet att följa dessa rekommendationer. När propositionen skickats vidare till riksdagen behandlas den i något av riksdagens utskott, som utger ett *utskottsbetänkande*. Därefter kan riksdagen besluta, genom omröstning, om ny lag skall införas. Genom en *skrivelse* från riksdagen till regeringen meddelas sedan vilket beslut riksdagen har fattat. I de fall lagförslaget röstats igenom utfärdar regeringen lagen vilket innebär att den officiellt träder i kraft och publiceras i *Svensk författningssamling* (SFS).<sup>53</sup>

Den familjerättsliga lagstiftningen gällande äktenskap och samboskap har genomgått ett flertal reformer under 1900-talet. Den första stora reformen gällande äktenskapet skedde genom 1920 års Giftermålsbalk (1920:405). Därefter dröjde det till år 1969 innan det återigen bedömdes nödvändigt att reformera lagstiftningen så att den innehållsmässigt skulle anpassa sig till de samhällsförändringar som skett sedan 1920-talet. Utredningsarbetet utfördes av en tillsatt kommitté kallad familjelagssakkunniga och pågick mellan 1969-1987. De reformer som genomfördes från 1969 och framåt skedde i tre omgångar och berörde olika spörsmål. Först ändrades reglerna om äktenskapets ingående och upplösning, därefter skedde förändringar gällande reglerna om underhåll till barn och frånskilda och slutligen skedde en översyn gällande fördelningen av makarnas egendom i samband med äktenskapets upplösning. 1987 ersattes således 1920 års *Giftermålsbalk* med *Äktenskapsbalken* (1987:230).

Därefter har Äktenskapslagstiftningen återigen genomgått ett mindre reformarbete då den år 2009 blev könsneutral. Kommittén av familjelagssakkunniga som var tillsatt mellan åren 1969-1987 utredde även samtidigt frågan om lagstiftning skulle utformas för de par som levde tillsammans som sambor. I en del förarbeten utreds således både frågan om sambolagstiftning och äktenskapslagstiftning parallellt. Deras arbete resulterade först i *lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad* (1973:651). Denna ersattes 1987 med *lagen om sambors gemensamma hem* (1987:232) och slutgiltigen 2003 kom *Sambolag* (2003:376). Det finns därför ett stort antal dokumenttyper i lagkedjan att hämta information utifrån, bara statens offentliga utredningar och propositioner i sig övergår i ett 20-tal publikationer sammanlagt.

På grund av denna uppsats begränsade omfång har jag naturligt därför varit tvungen att kraftigt avgränsa mig. Förutom själva lagstiftningen, som är uppsatsens empiriska material, i form av *Sambolag* (2003:376) är texturvalet främst baserat på de mest tongivande dragen i reformarbetet som de framträder i den senaste propositionen. Prop. 2002/03:80 "Ny *Sambolag*. Detta i syfte att kontextualisera lagstiftningen med hjälp av den juridiska hermeneutiken/rättsdogmatiska metoden. Jag har dock även gjort ett punktnedslag i SOU 1981/82 "Äktenskapsbalk I"

### 3.7 Min förförståelse gällande ämnet

För forskaren är det viktigt att redogöra för det för att kunna upprätthålla en öppen och mottaglig attityd gentemot texterna som studeras, i annat fall riskerar tolkningen att enkom bekräfta det jag redan tror mig veta. Det är därför av vikt att både medvetandegöra sin

---

<sup>52</sup> Öman (2011), s. 23

<sup>53</sup> Öman (2011), s. 23

förförståelse inom ämnet både för sig själv och för läsaren. Men det är även viktigt att redogöra för mina tankar om ämnet som skall studeras för att läsaren skall få kunskap om vilken utgångspunkt jag har haft för min tolkning. Detta underlättar för läsaren att kritiskt kvalitetsgranska tolkningen. I de fall förförståelsen inte redovisas leder detta således till att undersökningen brister i kvaliteten. Jag skall därför i detta avsnitt redogöra för min förförståelse inom ämnet. Denna del är skriven i två olika faser och blev inte färdigställd förrän i slutfasen av uppsatsarbetet.

Tanken om att skriva om sambolagstiftningen ur ett sociologiskt perspektiv fick jag främst på grund av att jag tidigare läst fördjupningskurser och skrivit mitt examensarbete vid juristutbildningen i Uppsala inom ämnet familjerätt. Jag hade således relativt goda förkunskaper när det gäller lagstiftningen som finns på området. Jag funderade då på om det fanns en möjlighet att sätta in lagstiftningen i en sociologisk kontext, kunde sociologin bidra med ett nytt perspektiv? Jag var dock inte säker på vad ett sådant resultat skulle kunna leda fram till. Min förförståelse gällande familjesociologisk teoribildning och välfärdsforskning var således i princip obefintlig.

Utgångspunkten för mig var dock att det inom familjelagstiftningen finns stora skillnader i det juridiska skyddet som uppkommer mellan äktenskap och samboskap. Juridiken förmedlar ett heltäckande rättsligt skydd när ett par ingår äktenskap, detta rättsliga skydd är kopplat både till frågan om hur arbetsfördelningen ser ut inom familjen såsom till frågan om hur samhällets ekonomiska strukturer ser ut i stort i fråga om exempelvis strukturell diskriminering gällande kvinnor på arbetsmarknaden. Huvudsyftet med den rättsliga regleringen mellan makar är att ekonomisk jämställdhet skall uppnås dem emellan både under äktenskapet och i de fall äktenskapet upplöses. Under äktenskapet skall makarna leva på samma ekonomiska standard och i de fall makarna skiljer sig från varandra sker en långtgående ekonomisk delning av deras tillgångar som inkluderar både privata sparkonton såsom tillgångar som införskaffats gemensamt. Utgångspunkten för detta är att det inom relationen uppstår ett ekonomiskt samarbete och gemenskap, där båda makarna skall fördela ansvar och uppgifter på ett sätt som gynnar familjen som helhet. Det som ekonomiskt upparbetats inom relationen ses som en gemensam ansträngning och har skett i kombination av både betalt och obetalt arbete. I sambors fall ger lagstiftningen enbart ett minimiskydd för svagare part och sambor ärver inte heller varandra.

## 4. Tidigare forskning

### 4.1 Inledning

I föreliggande kapitel presenteras först tidigare forskning i förhållande till normer och lagar och sedan det familjesociologiska ramverk som det empiriska materialet sedermera skall sättas i dialog med för att få fram dess normativa innehåll. I fråga om normers förhållande till lagstiftning har jag utgått ifrån professor Håkan Hydéns forskning på området.

I fråga om familjesociologin är det ett brett område där det finns en mångfald av forskning både nationellt och internationellt utifrån ett flertal olika teorier och utgångsvinklar. Min avsikt är inte att redogöra för innehållet i all denna teoribildning och forskning, en viss positionering är därför nödvändig. Uppsatsen syfte är att undersöka vilka explicita och implicita normer som den moderna sambolagstiftningen ger uttryck för. För att belysa detta måste lagstiftningen sättas i samband med den svenska familjepolitiken som varit gällande under 1900-talet. Ett av de främsta familjepolitiska målen har varit att åstadkomma en modern ekonomisk jämställd familj, med innebörden att det råder en könsneutral arbetsdelning inom familjen och där båda parterna är aktiva på arbetsmarknaden.<sup>54</sup> Detta medför därför naturligt att jag lagt fokus på den sociologiska forskning som är kopplat till den svenska välfärdsstatens framväxt från efterkrigstiden och framåt och de familjepolitiska mål som präglat och haft betydelse för utvecklingen.<sup>55</sup> Tanken bakom den tämligen långsträckt historiska skildring jag gör är således att sätta in den statliga regleringen av familjen i ett vidare samhällsperspektiv, vilket ger läsaren viktig bakgrundskunskap till den senare analysen.

Även den internationella familjesociologiska teoribildningen som ansetts vara av intresse för uppsatsens syfte redogör jag kortfattat för. Här har utvecklingen gått från en dominerande strukturfunktionalistisk syn under 1950-talet, där äktenskapets funktion för att trygga kärnfamiljen framhölls och där kvinnans givna plats ansågs vara i hemmet, till den senmoderna synen på familjebildning där familjen anses vara demokratiskt uppbyggd och jämställd, och där kontinuerliga förhandlingar förs mellan parterna. Mot dessa strömningar ställs feministisk teoribildning som uppkom under 1970-talet, vars utgångspunkt är att samhället är uppbyggt kring en patriarkal struktur som påverkar både könsroller och arbetsfördelning inom familjen. Särskild fokus har lagts vid den feministiska teoribildning som finns gällande resursfördelningen inom familjen och hur detta påverkar jämställdheten inom relationen. Detta perspektiv berör i relativ hög utsträckning de frågor som rör vilken betydelse välfärdsstaten har för familjen.<sup>56</sup>

### 4.2 Forskning kring sambandet mellan lagstiftning och samhällets normer

Håkan Hydén, professor i rättssociologi vid Lunds universitet, beskriver i sin bok "Normvetenskap" samspelet mellan normer i samhället och lagstiftning. En norm förklaras enligt Hydén som en handlingsanvisning, det krävs således en viss handling för att normen skall uppstå. De handlingar vi utför karakteriseras av att de är meningsbärande och målbestämda. Normvetenskapen kan därför enligt Hydén betecknas som en handlingsteori.<sup>57</sup>

---

<sup>54</sup> Johansson, Tomas (2009), "Familjeliv" s. 37 ff.

<sup>55</sup> Lundqvist, Åsa (2007), "Familjen i den svenska modellen", s. 9

<sup>56</sup> Lundqvist, (2007), s. 28 f

<sup>57</sup>

Normer är även förknippade med olika sanktioner, vilket medför att straff eller belöningar inträder när vi följer eller bryter mot normerna. Genom normer förutsägs individens beteende vilket underlättar kontakt med andra människor. Normer är således nödvändiga för socialt liv och ordning.<sup>58</sup> Enligt Hydén finns det olika former av normer i samhället. Han nämner moraliska normer som internaliseras hos individen under uppväxten och ger upphov till våra individuella värderingar. Därutöver finns sociala normer som handlar om vad vi kan ha för förväntningar på varandra och andras beteende. Kännetecknet för sociala normer är att de växt fram i samspel mellan människor. Dessa normer lär vi oss således genom social interaktion, det uppstår då en kulturell socialisering.<sup>59</sup> Dessa moraliska och sociala normer är implicita och ofta osynliga, de blir först märkbara när vi bryter mot dem då sociala sanktioner kan inträffa från omgivningen. (straff som social isolering, förakt).<sup>60</sup>

Vilket utrymme det finns för normers uppkomst hänger samman med det samhällssystem som råder. Samhällets struktur – de sociokulturella, politiska eller ekonomiska handlingsystem som råder sätter gränser för vilka handlingar som blir möjliga att genomföra. Systemen ställer krav på medborgarna att handla i enlighet med systemets uppbyggnad.<sup>61</sup> I samhället finns därför även officiella explicita handlingsanvisningar/normer, hit hör till exempel lagstiftning som en del av samhällets normsystem.<sup>62</sup> Genom lagstiftning styrs medborgarnas beteende genom att lagarna sätter upp gränser för vad som är tillåtet och otilåtet handlande. Enligt Hydén kan lagstiftningen ses som en kodifiering av de sociala och moraliska normer som redan finns i samhället. Lagstiftningen är därmed enligt Hydén ett resultat av normer som har upphöjts till lag. På så sätt förstärks, stabiliseras och stadfästs normer som redan finns i samhället. Men lagstiftning är även ett politiskt styrinstrument som används för att påverka samhället i en viss riktning. Därför är även lagstiftningen att se som en standardiserad politik som är legitimerad utifrån att den tillkommit i demokratisk ordning.<sup>63</sup> Genom lagstiftning kan olika sociala normer eller samhällsnormer förändras eftersom det lagarna förmedlar så småningom blir allmänna värderingar och förändrar samhällsmoralen. För att exemplifiera kan nämnas att könsmaktskillnader i samhället har byggts upp utifrån att det finns samhällsnormer som diskriminerar det ena könet, vilket ofta är kvinnan. För att förändra detta kan lagstiftaren i vissa fall använda sig av kompensatoriska åtgärder i lagstiftningen i form av olika jämställdhetsåtgärder. Enligt Hydén är det därför även nödvändigt att ha kunskap om de normer som ligger bakom en lag för att förstå hur en lag fungerar. Genom kunskap om lagstiftningens normer får vi kunskap om vilka moraliska värderingar och etik som lagstiftningen förmedlar.<sup>64</sup>

### 4.3 Historisk bakgrund till familjen inom välfärdsstaten

I följande avsnitt kommer några huvuddrag gällande välfärdsstatens framväxt i relation till familj och äktenskap redogöras för. Syftet med avsnittet är att ge en historieteckning med hjälp av litteratur som beskrivit och analyserat de mest centrala reformer som skett i Sverige från 1900-talets början och framåt. Sammanställningen är främst baserad utifrån den forskning som Åsa Lundqvist bedrivit som den framkommer i boken *"Familjen i den svenska modellen"* samt antologin *"Välfärd, genus och familj"* där Lundqvist är en av redaktörerna. I

---

<sup>58</sup> Hydén, s. 98 f.

<sup>59</sup> Hydén Håkan, (2002) "Normvetenskap", s. 65.

<sup>60</sup> Hydén, s. 98 f samt s. 110.

<sup>61</sup> Hydén, s. 116 f.

<sup>62</sup> Hydén, s. 131 f.

<sup>63</sup> Hydén, s. 134 f.

<sup>64</sup> Hydén, s. 170 f.

viss mån har jag även använt mig av Tomas Johanssons bok *"Familjeliv"*. Fokus ligger främst vid äktenskapets betydelse för familjelivet, då all utomäktenskaplig samlevnad var förbjuden enligt lag fram till 1900-talets början. Trots den avkriminalisering som skedde dröjde det fram till 1960-talet innan familjemönstren förändrades i riktning mot att allt fler öppet valde att leva i utomäktenskapliga förbindelser och den svenska staten började intressera sig för frågan om även denna samlevnadsform skulle regleras juridiskt.

#### 4.3.1 Det patriarkala bondesamhället och den odemokratiska familjen

I det traditionella bondesamhället bestod familjen av storhushåll där alla som bodde samman på gården räknades som hushållets medlemmar. Alla som bodde på gården förväntades bidra till familjens försörjning, en så kallad mångförsörjar-norm rådde.<sup>65</sup> En starkt patriarkal struktur fanns inom hushållen, husbondens härskade enväldigt över gårdens alla medlemmar och lagstiftningen utgick i hög grad ifrån att säkra husbondens rättigheter. Den patriarkala äktenskapslagstiftningen som rådde innebar att mannen sågs som hustruns förmyndare, detta innebar att han hade rätt att disponera över hushållets ekonomiska tillgångar och han hade även befogenhet att bestämma över hustruns möjligheter till förvärvsarbete. Hustrun kunde exempelvis inte skriva under anställningsavtal utan mannens godkännande. Mannen förfogade även över den gemensamma egendomen och hade vårdnaden om barnen.<sup>66</sup> Hustrun och barnen var således beroende av mannen.<sup>67</sup>

I och med att Sverige blev ett industrisamhälle under 1900-talets början förändrades dock förutsättningarna för familjen. Gårdarna splittrades upp och män och kvinnor flyttade istället in till städerna för att arbeta i fabriker. Den proletarisering som sker medför att arbetarklassen i princip är egendomslös. Industrialiseringen leder "även till ökade klyftor mellan olika sociala grupper."<sup>68</sup> Samtidigt innebär även samhällets förändrade struktur, från det traditionella feodalsamhället till ett urbaniserat samhälle, att det finns större möjligheter att ifrågasätta auktoriteter.

För familjens del innebär industrialismen att en ny familjeform uppkommer i form av kärnfamiljen. Inom kärnfamiljen sker polariserad uppdelning mellan den manliga och kvinnliga sfären, där mannen huvudsakligen står för förvärvsarbetet utanför hemmet. Lundqvist beskriver detta enligt följande:

Industrisamhället innebar inte enbart ökade klyftor mellan olika sociala grupper i samhället. Dessutom hade en uppdelning mellan kvinnors och mäns olika funktioner uppenbarats. Familjens betydelse och karaktär hade bytt skepnad. Och det hade gått fort.<sup>69</sup>

Det uppstår på så vis en mer individualiserad familjestruktur, i form av en enförsörjarmodell, där fadern ses som huvudansvarig för familjens försörjning genom sitt förvärvsarbete medan hustrun ansvarade för omsorg över familjemedlemmarna och hushållsarbete i hemmet.<sup>70</sup>

#### 4.3.2 Äktenskapslagstiftningens reform år 1920

I industrialismens kölvatten uppstod kvinnorättsrörelsen i Sverige som kämpade för kvinnors medborgerliga rättigheter. Deras arbete resulterade i att kvinnor stegvis förvärvade politiskt medborgarskap, år 1920 fick alla kvinnor rösträtt. Under samma tid sjönk dock

---

<sup>65</sup> Lundqvist, Åsa & Roman, Christine (2009) "Politiska regleringar och akademisk diskurs" i Lundgren & Fink (2009), s. 94.

<sup>66</sup> Johansson (2009), s.28

<sup>67</sup> Lundqvist (2007), s. 43 f.

<sup>68</sup> Lundqvist (2007), s. 46 f.

<sup>69</sup> Lundqvist (2007), s. 46 f.

<sup>70</sup> A.a. s. 44 f., s 102

äktenskapsfrekvensen och därmed även nativiteten. Empiriska studier visade att många kvinnor under denna tid ifrågasatte om de ville ingå äktenskap, då det förhindrade deras möjligheter till förvärsarbete och utbildning.<sup>71</sup> Arbetarklassens kvinnor var ofta tvingande till dubbelarbete för att klara familjens försörjning, de var huvudansvariga för hemarbetet samtidigt som de även var tvungna att förvärsarbete.<sup>72</sup> Samhälleliga faktorer som fattigdom och nationell underutveckling spelade således även in.<sup>73</sup>

Denna utveckling, med en sjunkande äktenskapsfrekvens, ansågs dock inte främjande för samhället eller den enskilde individen. Ravn och Rosenbeck har i en artikel i antologin *Välfärd, genus och familj* beskrivit hur äktenskapets reform gick till i Danmark. Då reformarbetet av äktenskapslagstiftningen tillkom genom ett nordiskt samarbete är kapitlet dock även tillämpligt för att illustrera utvecklingen i Sverige.

Vid 1900-talets början introducerades äktenskapsreformer i alla skandinaviska länder, och bland dessa fanns tre stora nyheter: Äktenskapets utformning reformerades, skilsmässan liberaliserades och kvinnors rättigheter utvidgades. De nya äktenskapslagarna var jämställdhetslagar, som slog fast att makarna var jämlika.<sup>74</sup>

Reformarbetet sågs som en nödvändig förutsättning för att rädda äktenskapets ställning i samhället. Detta då äktenskapet som institution sågs som en nödvändig förutsättning för den framväxande välfärdsstaten.<sup>75</sup> Det kvinnliga omsorgsarbetet inom familjen var grunden för en sund, frisk befolkning, det vill säga det som utgjorde basen för samhället. För att ”rädda” familjen och främja befolkningstillväxten sågs det därmed som viktigt att säkra äktenskapets ställning i samhället. En förändring behövde därmed ske i riktning mot en mer jämlik och demokratisk familjreform.<sup>76</sup> Staten ingrep därför i den privata sfären i syfte att modernisera äktenskapet.<sup>77</sup> En process som kyrkan i hög utsträckning blev utesluten från.

Statlig intervention på religionens bekostnad signalerade att en annan grund för samhällsordningen höll på att etableras. Den tämligen modesta roll som spelades av kyrkan är bevis för att äktenskapslagarna hade sekulariserats och att kyrkans inflytande numera var begränsat. Religiösa värderingar höll på att ersättas av sekulär rationalism.<sup>78</sup>

Mellan åren 1915-1920 genomfördes tre reformer av äktenskapslagstiftningen, utifrån en gemensamt framarbetad skandinavisk äktenskapsmodell.<sup>79</sup> Den medförde genomgripande förändringar i och med att skilsmässan liberaliserades, något som tidigare varit i princip förbjudet. Kvinnors rättigheter utvidgades även i hög utsträckning då syftet med äktenskapslagstiftningen var att skapa en ny form av jämställdhet mellan makarna. De sågs som två jämlika oberoende individer inför lagen.<sup>80</sup> Hustrun erhöles rätt att disponera över sin egen inkomst, båda makarna sågs därigenom som ekonomiskt självständiga individer. Båda makarna hade även en likvärdig skyldighet att bidra till familjens försörjning, detta gemensamma försörjningsansvar kunde uppfyllas antingen genom kontanta medel från

---

<sup>71</sup> A.a. s. 46 f.

<sup>72</sup> A.a. s. 45

<sup>73</sup> A.a. s. 48.

<sup>74</sup> Ravn, Anna-Brite & Rosenbeck Bente (2009) *Genus och familjepolitik i Danmark under 1900-talet* i Lundgren & Fink (2009), s. 61

<sup>75</sup> A.a. s. 70.

<sup>76</sup> Lundqvist (2007) s. 101

<sup>77</sup> Ravn & Rosenbeck (2009), s. 63.

<sup>78</sup> A.a. s. 67.

<sup>79</sup> A.a. s. 63 f.

<sup>80</sup> A.a. s. 61ff.

förvärvsarbete eller genom hushållsarbete. Enligt Ravn och Rosenbeck blev kvinnan på så sätt en egen individ, ett eget subjekt med egna rättigheter inom äktenskapsinstitutionen <sup>81</sup>

Enligt den försörjningsmodell man finner i äktenskapslagarna måste alla vuxna kunna sörja för sig själva och sina barn ekonomiskt. Kvinnornas ansvar utvidgades och de var tvungna att ta över i frånvaron av en manlig familjeförsörjare. Hushållsarbete betraktades som ett lämpligt arbete som gav kvinnor formella medborgerliga och ekonomiska rättigheter under äktenskapet och vid en eventuell skilsmässa. Modellen för äktenskapsreformen var i princip en tvåförsörjarmodell. Man kan också kalla den en modifierad eller patriarkalt dominerad tvåförsörjarmodell. Det var både mannen och hustruns plikt att bidra till familjens försörjning. Detta kunde göras i pengar eller genom hushållsarbete. Lagen visade i sig att det fanns en föreställning om jämlikhet i familjen, men att män och kvinnor hade olika roller. Giftna kvinnor gavs rättigheter inom äktenskapsinstitutionen och en starkare position som mödrar, men det fanns fortfarande en stark könssegregering. Mannen var familjeförsörjare och kvinnan hemmafru. Konstruktionen av individuella rättigheter i äktenskapet byggde på en könad relation mellan plikter och friheter. Kvinnors individuella rättigheter stärktes, men detta skedde utifrån tanken att hon var ett komplement till mannen.<sup>82</sup>

Föreställningen om jämlikhet i familjen utgick således fortfarande ifrån att man och hustru hade olika roller. Men reformationen av äktenskapslagstiftningen gav kvinnan socialt erkännande som medförsörjare till familjens uppehälle genom att en värdesättning skedde av det hushållsarbete hon utförde. Lagstiftningen synliggjorde på så sätt att det obetalda hushållsarbetet skapade välfärd. Den ekonomiska ansvarsfördelningen innebar att båda makarna hade lika stort ansvar för familjens försörjning. Båda parternas inkomst kom att ingå i det gemensamma hushållet.<sup>83</sup>

Den ömsesidiga försörjningsplikten inom äktenskapet gav kvinnan formella medborgerliga och ekonomiska rättigheter under äktenskapet och vid en eventuell skilsmässa. Lagstiftningen säkrade att hustrun fick ekonomiskt stöd av mannen under äktenskapet, men även i de fall äktenskapet upphörde. I de fall makarna genomgick äktenskapsskillnad skulle den gemensamma giftorätten likadelas, men även underhållsskyldighet kunde uppkomma. Äktenskapet sågs således som ett ekonomiskt partnerskap, där båda två makarna ansvarade för försörjningen både inom och ibland efter äktenskapets upplösning.

Den skandinaviska lagstiftningen var liberal inte bara beträffande möjligheter att få skilsmässa utan också när det gällde skilsmässans juridiska konsekvenser. Vanligen delades giftorättsgodset lika mellan de två makarna. Under separationen fortsatte den gemensamma försörjningen. Efter skilsmässan kunde en försörjningsorder utföras som krävde att den ena försörjde den andre, beroende på behov och förmåga. Kvinnor kunde inte gifta sig till pengar, men däremot skilja sig till pengar.<sup>84</sup>

Äktenskapsreformerna innebar således sammantaget att det klassiska patriarkatet, där mannen har absolut juridisk auktoritet och kontroll över egendom och familj, försvagades. Hustrun befriades från det manliga förmyndarskapet, men jämlikheten baserades på att hon sågs som ett komplement till mannen i den privata sfären. Det var i egenskap av hemmafru och moder som kvinnan uppnådde medborgarskap, genom att hon uppfostade barnen till ansvarstagande samhällsmedlemmar. Inom tvåförsörjarmodellen fanns därmed inbyggda ojämlikheter. Äktenskapet var därmed ett tydligt kontrakt, i utbyte mot omsorg, sexuella och husliga

---

<sup>81</sup> A.a. s. 65.

<sup>82</sup> A.a. s. 66.

<sup>83</sup> Lundqvist (2007), s. 139

<sup>84</sup> Ravn & Rosenbeck (2009) s. 67.

tjänster var en gift man tvungen att försörja sin hustru förutsatt att hon var honom sexuellt trogen.<sup>85</sup>

#### 4.3.3 Sociala reformer i syfte att stärka familjens villkor

Lundqvist har i *”Familjen i den svenska modellen”* beskrivit olika reformer som genomfördes i början av 1900-talet inom den offentligt-rättsliga sfären, för att stärka villkoren för familjen. Syftet med de social- och familjepolitiska reformerna var att höja födelsetalen samt att förbättra villkoren för de barnrika familjerna.<sup>86</sup> En samlad familjepolitik tog sin form i syfte att utreda barnfamiljernas situation.

Utgångspunkten för de familjepolitiska ambitionerna var, som tidigare, att det var kostsamt att ha barn och att betydande samhälleliga insatser skulle satsas för de individer och familjer som valde att skaffa barn.<sup>87</sup>

Detta skedde bland annat genom den bostadssociala utredningen 1933 som syftade till att utreda trångboddheten hos svenska barnfamiljer, främst hos den urbaniserande arbetarklassen. Detta ledde till att det 1935 blev möjligt för bostadsföretag att låna av regeringen för att uppföra barnrikehus samtidigt som familjehemsbidrag infördes för de familjer som bodde i barnrikehusen. Det var första gången staten ingrep för att ge fattiga barnfamiljer stöd genom bostadsbidrag.<sup>88</sup> För att stödja fattiga kvinnors behov av stöd vid graviditet och förlossning infördes även mödra- och barnavårdscentraler.<sup>89</sup> 1935 infördes ett behovsprövat barnbidrag och 1948 infördes ett allmänt barnbidrag.<sup>90</sup>

#### 4.3.4 En ny syn på jämställdhet– kvinnans inträde på arbetsmarknaden

I en artikel i antologin *”Välfärd, genus och familj”* har Åsa Lundqvist och Christine Roman beskrivit den förändrade arbetsmarknadspolitiken och familjepolitiken som skedde i efterkrigstidens Sverige.<sup>91</sup> Det uppstod under denna tid ett större behov av att säkra den ekonomiska tillväxten och tillgången på arbetskraft. En arbetsmarknadspolitik påbörjades som syftade till full sysselsättning, hög tillväxt, låg inflation och godtagbara sociala villkor för alla.<sup>92</sup> Även familjepolitiken präglades av rättvis- och socialpolitiska skäl.<sup>93</sup> Rättviseargument som att samma standard skulle gälla för såväl barnlösa som barnrika familjer framfördes. Alla människor skulle även ha rätt till grundtrygghet, oavsett anknytning till arbetsmarknaden, vilket var de socialpolitiska skälen.<sup>94</sup>

Från 1950 och framåt ägde en ekonomisk expansion rum med efterföljande arbetskraftsbrist. Detta innebar att det uppstod ett behov av att engagera fler kvinnor på arbetsmarknaden. Kvinnorna skulle nu frigöras från familjen, de skulle istället förvärvsarbeta och familjens försörjning skulle ske utifrån en fullt utvecklad tvåförsörjarmodell.<sup>95</sup> I och med detta uppmärksammades kvinnors dubbla försörjningsbörda i hemmet och på arbetsmarknaden.<sup>96</sup> Men även det faktum att kvinnor i regel tjänade i genomsnitt 30 procent mindre än männen på

---

<sup>85</sup> A.a. s. 59.

<sup>86</sup> Lundqvist (2007), s. 41.

<sup>87</sup> A.a. s. 110.

<sup>88</sup> Lundqvist (2007), s. 47.

<sup>89</sup> A.a. s. 61.

<sup>90</sup> A.a. s. 152.

<sup>91</sup> 1945-1967

<sup>92</sup> Lundqvist & Roman (2009), s. 97

<sup>93</sup> A.a.

<sup>94</sup> A.a.

<sup>95</sup> Lundqvist (2007), s. 176 f.

<sup>96</sup> A.a. s. 175 f.



sitt förvärvsarbete framfördes.<sup>97</sup> Samt krav på att männen skall ta en mer aktiv del i föräldraskap och hemarbete. Detta resulterade i att reformer infördes som förändrade de sociala och ekonomiska förhållandena i samhället i mer modern jämställd riktning, mot ett familjeliv baserat på en universell omsorgsmodell. Lika villkor för män och kvinnor skulle skapas på arbetsmarknaden men även inom familjen ifråga om hemarbete.<sup>98</sup> Detta sker exempelvis genom att barnomsorgen byggs ut, 1964 års lag om universell och offentlig barnomsorg främjade denna utveckling.<sup>99</sup> Både män och kvinnor har sedan 1974 rätt till föräldrapenning och betald ledighet i samband med födsel och när barnen är sjuka.<sup>100</sup> 1998 blev Sverige även det första landet i världen att garantera alla barn en plats i kommunal barnomsorg även om denna garanti i praktiken inte implementerats fullt ut.

#### **4.3.5 Familjelagsstiftningens reform utifrån en ny syn på jämställdhet**

Under 1960-talet skedde en förändring i familjebildningsmönster då allt fler personer valde att leva tillsammans utan att ingå äktenskap. Äktenskapslagstiftningen reformeras ytterligare i slutet av 1960-talet, som en följd av att de faktiska familjemönstren förändrats, vilket ansågs vara en viktig politisk fråga.<sup>101</sup>

Direktivet till utredningen föreskrev att den reformerade familjelagsstiftningen skulle grundas på jämställdhetsprincipen. Närmare bestämt påbjöd de att makar skulle betraktas som självständiga, autonoma personer inom äktenskapet, att äktenskapet skulle ses som en frivillig samlevnadsform mellan självständiga personer, att skuldfrågan skulle vara utan betydelse vid en eventuell skilsmässa, att fäder som inte var gifta skulle tillförsäkras delad vårdnad av barn samt att reglerna så långt som möjligt skulle vara neutrala i relation till olika typer av familjer. Dessutom stadgades att de nya reglerna skulle fungera som ett reforminstrument för att skapa ett samhälle där vuxna kvinnor och män tog ansvar för sig själva och där målen om ekonomiskt oberoende och jämställdhet förverkligades. Utredningen arbetade i tio år och föreslog flera förändringar i syfte att skapa könsneutrala och individualiserade äktenskapsregler.<sup>102</sup>

Äktenskapslagstiftningens viktigaste förändring var införandet av den fria skilsmässans princip. Detta innebär att det uppstår full frivillighet i alla sociala relationer. Detta medförde även att familjen i hög utsträckning dras in i en individualiseringsprocess. Äktenskapet hade dock inte tappat sin betydelse i samhället, utan sågs fortfarande som grunden för välfärdsstaten. Reformerna såg snarare som nödvändiga medel för att stärka äktenskapets ställning i samhället.

#### **4.3.6 Utredningar gällande jämställdheten i den moderna familjen**

Den svenska familje- och jämställdhetspolitiken, med ett välutbyggt välfärdssystem, har således strävat efter att skapa ett underlag för en internt jämställd familj i ekonomiska och sociala avseenden. Vilken genomslagskraft denna jämställdhetspolitik haft har utretts vid ett flertal utredningar från 1970-talet och framåt. Enligt Lundqvist och Roman framkom det dock i utredningarna att jämställdheten i praktiken inte realiserats:

Utredningsrapporterna innehöll kritiska värderingar av den jämställdhetspolitik som fördes under 1970-talet. Skälen var att utredningen avslöjat att kvinnor alltjämt axlade ansvaret för

<sup>97</sup> Lundqvist & Roman (2009), s. 102.

<sup>98</sup> Lundqvist (2007), s. 212

<sup>99</sup> A.a. s. 171 f.

<sup>100</sup> Nordenmark, Mikael (2004), "Arbetsliv, familjeliv och kön", s. 23.

<sup>101</sup> Lundqvist & Roman (2009), s. 103.

<sup>102</sup> Lundqvist & Roman (2009), s. 103.

hem och familj, till förfång för deras positioner i arbetslivet och livssituationen i allmänhet. Sett ur kvinnors perspektiv hade jämställdhetspolitiken inte lyckats särskilt väl, sammanfattade utredarna. De kritiserade också de könsneutrala lagar och bestämmelser som trätt i kraft, för att dessa inte tog hänsyn till att faktisk negativ särbehandling resulterade i att kvinnors möjligheter till försörjning och inflytande var betydligt mindre än männens.<sup>103</sup>

Även i den efterföljande Kvinnomaktsutredningen (SOU 1998:6) framkom liknande slutsatser:

Ytterligare kritik levererades av en utredning tillsatt för att beskriva och analysera fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Denna så kallade kvinnomaktsutredning analyserade könsfördelningen av ekonomiska resurser och makt på arbetsmarknaden, i familjen och i välfärdsstaten. De av forskare genomförda undersökningarna visade att Sverige vid millennieskiftet fortfarande var ett samhälle där kvinnor tjänade och ägde mindre än män, hade lägre status och mindre makt och tog mycket större ansvar för barnomsorg och hushållsarbete.<sup>104</sup>

Utredningen visar således att ojämlikhet mellan kvinnor och män fortfarande består inom arbets- och familjelivet.<sup>105</sup> Det finns fortfarande faktorer som bidrar till att skapa en polär arbetsfördelning både i hemmet och på arbetsmarknaden. I det moderna samhället tar kvinnorna fortfarande i högre utsträckning huvudansvaret för hushålls- och omsorgsarbetet inom familjen. Detta kan i sin tur ses som en konsekvens av att arbetsmarknaden är segregerad, kvinnor arbetar i högre utsträckning deltid, är lågavlönade samt arbetar inom offentlig sektor.<sup>106</sup> I motsats till detta förvärvsarbetar således män mer, har högre löner och är i majoritet inom det privata näringslivet.<sup>107</sup> Förvärvsarbetet har både social och ekonomisk betydelse. Det visar sig exempelvis gällande ersättningsnivåer vid arbetslöshet, sjukskrivning och pension där kvinnor, som grupp, får lägre ersättning. Högavlönade förvärvsarbetare har även större resurser för att påverka sin livssituation och omgivning än individer som är lågutbildade eller lågavlönade.<sup>108</sup> Hur jämställdheten och den interna arbetsfördelningen inom familjen ser ut är således i hög grad beroende av strukturella samhällsförhållanden.<sup>109</sup> De seglivade normer och värderingar som råder gällande kvinnors deltidsarbete och ansvar för omsorgen inom familjen har även medfört att det uppkommer svårigheter att införa incitament för att åstadkomma jämställda relationer inom familjen.<sup>110</sup>

#### 4.4 Familjesociologisk teori bildning – en kort översikt

Syftet med följande avsnitt är att ge en överskådlig blick gällande hur den familjesociologiska teoriutvecklingen sett ut kopplat till samhällets utveckling. Christine Roman, docent i sociologi, har i sin bok *Familjen i det moderna: sociologiska sanningar och feministisk kritik* gjort en övergripande genomgång av det hon ser som huvuddragen gällande det sociologiska tänkandet om familjen, med tonvikt på den feminism som växte fram under 1970-talet.<sup>111</sup> Under denna tid mötte en stor del av den genomförda familjesociologin stark kritik från feministisk forskning som sammankopplade omsorgs- och hushållsarbete i hemmet med

---

<sup>103</sup> A.a. s. 108

<sup>104</sup> A.a. s. 110

<sup>105</sup> Nordenmark (2004), s. 32

<sup>106</sup> A.a.

<sup>107</sup> A.a.

<sup>108</sup> A.a. 33

<sup>109</sup> Johansson (2009), s. 43.

<sup>110</sup> A.a.

<sup>111</sup> Roman (2004), s. 8

kvinnans underordnade ställning i samhället.<sup>112</sup> Christine Roman framhåller den betydelse som den feministiska forskningen har haft på familjesociologins område:

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att såväl könsrollsforskningen som feminismen haft stor betydelse för den svenska familjesociologins utveckling sedan 1960-talet, även om bilden inte är otvetydig. Tack vare könsrollsforskningen kom könsperspektivet tidigt in i familjesociologin, samtidigt som ämnet breddades genom att nya teman inkluderades. Numera är det knappast möjligt att helt hålla isär svensk "familjesociologi" från "feministisk familjeforskning".<sup>113</sup>

Genom den feministiska forskningen har relationen mellan stat- marknad och familj även inkluderat begreppen betalt (formell ekonomi) och obetalt arbete inom den empiriska familjesociologin.<sup>114</sup> Det komplexa förhållandet som råder mellan förvärsarbete samt rollen som maka eller sambo inkluderas således i dessa studier. Forskningen uppmärksammar att frågan om jämställdhet är intimt sammankopplad med både strukturer i samhället som missgynnar kvinnor på arbetsmarknaden såsom vilka konsekvenser detta i sin tur får för fördelningen av det obetalda arbetet i hemmet.<sup>115</sup>

#### 4.4.1 Den strukturfunktionalistiska teorin – harmoni och samarbete inom familjen

Under lång tid dominerades familjesociologin av sociologen Talcott Parsons strukturfunktionalistiska teori om familjen, som fokuserade på familjens roll i samhället som helhet. Parson betonade äktenskapets funktion för att säkra kärnfamiljens sammanhållning, där makarna hade uppdelade, men komplementär, roller. Kvinnans plats och arbete i hemmet ansågs essentiell och nödvändig. Denna teori fick sitt genomslag under 1900-talets första hälft då samhällsdebatten i hög grad präglades av en rädsla för att industrialismen (och den efterföljande individualiseringen) skulle leda till familjen helt tappade sin funktion för den enskilde individen. Detta då bondesamhällets multifunktionella familj, präglad av en patriarkal och auktoritär syn, där individernas försörjning och skolning upprätthölls inom familjens ramar hade ersatts av kärnfamiljen. Eftersom samhällets institutioner hade tagit över många funktioner som tidigare ålåg familjen som enhet ansågs familjen genomgått en funktionsförlust som påverkade familjens sammanhållning. Samhällsförändringarna ansågs även resultera i att strukturella konflikter uppstod mellan förvärsarbete och familjeliv. Sammantaget ansågs detta i förlängningen kunna medföra att familjen förlorade sin betydelse för individen vilket kunde leda till att det sociala samhällsiga systemet föll samman.<sup>116</sup>

Enligt Parsons teori var dock de förändrade familjemönstren anpassade till industrialiseringen och samhällsutvecklingen. Den mångfunktionella familjen hade visserligen försvunnit, men i dess ställe hade en mer funktionell, demokratisk och jämställd kärnfamilj uppstått.<sup>117</sup> Familjens främsta uppgift var att bidra till att skapa samhällsmedborgare som kunde föra utvecklingen framåt och som kan vara en del av det nya moderna samhället.<sup>118</sup> Familjen bidrog med arbetskraft till det ekonomiska systemet, i utbyte mot lön.<sup>119</sup> Familjen hade således en given plats i det ekonomiska samhällssystemet. Men inom familjens ramar tryggades även familjemedlemmarnas känslomässiga behov, familjen ansågs vara en trygg hamn i ett allt hårdare samhällsklimat. Familjen upprätthöll således både en ekonomisk och

---

<sup>112</sup> A.a. s. 49

<sup>113</sup> A.a. s. 123

<sup>114</sup> Lundqvist (2007), s. 29

<sup>115</sup> Roman (2004), s. 65

<sup>116</sup> A.a. s. 23

<sup>117</sup> Roman (2004), s. 22.

<sup>118</sup> Johansson (2009), s. 165

<sup>119</sup> Roman (2004), s. 32

känslomässig funktion som var viktig både på makro- och mikronivå. För att lösa motsättningen mellan de strukturella konflikter som uppstod mellan yrkesliv och familjeliv betonade Parson vikten av en uppdelad rollfördelning inom äktenskapet, där makarna sågs som två delar av en helhet.<sup>120</sup>

I Parsons modell är uppdelningen mellan makar, i det han benämner en manlig ”instrumentell roll” och en kvinnlig ”expressiv roll”, en central mekanism som löser den strukturella konflikten mellan yrkesliv och familjeliv. Det beror på att könsuppdelningen, samtidigt som den löser motsättningen mellan familjens och ekonomins olika värdesystem, också tillgodoser arbetsmarkandens krav på rörlighet, såväl som familjens behov av stabilitet. Vidare förhindrar könsrollerna sådan yrkeskonkurrens som riskerar solidariteten mellan makar, samtidigt som den har positiva effekter på barnens socialisation och psykologiska välbefinnande.<sup>121</sup>

En tydlig funktionell rollfördelning mellan makarna i äktenskapet ansågs bidra till harmoni och samarbete inom familjen, men även resultera i mer jämlika familjerelationer.<sup>122</sup> Kärnfamiljens inre struktur, med en manlig försörjare och en kvinnlig omsorgstagare ansågs därför, enligt Parson, vara den bäst anpassade ordningen för familjen i det moderna samhället.<sup>123</sup>

#### 4.4.2 Den feministiska utgångspunkten om könsmaktsordningen i samhället

Under 1960-talets senare hälft växte ett feministiskt perspektiv och en könsrolls forskning fram som starkt kritiserade den strukturfunktionalistiska teoribildningen. Christine Roman definierar feminismen som en kritisk åsiktsinriktning vars syfte är att förbättra kvinnans ställning i samhället. Utgångspunkten är att kvinnor generellt sett anses ha mindre makt än männen, detta beror på att samhället är uppbyggt på ett patriarkalt strukturellt system där kvinnor är underordnade män. Feministiska teorier syftar därför till att försöka förklara de strukturer och sociala processer som ligger bakom kvinnors underordning på olika samhällsliga plan.<sup>124</sup>

Grogrunden för denna inriktning uppkom i samband med de förändringar som skedde i samhället under slutet av 1950-talet på grund av kvinnors inträde på arbetsmarknaden. Den feministiska forskningen fokuserade inte på familjens roll i samhället som helhet, utan tonvikten lades istället vid vilken betydelse könsroller hade för könsuppdelningen i samhället. Den begränsade kvinnorollen, som var en följd av industrialismens rådande kärnfamiljsideologi och enförsörjarmodell, utsattes i och med detta för hård kritik.<sup>125</sup>

Enligt feminismen hade samhällets modernisering inte medfört de demokratiska effekter som Parsons menade, istället hade nya former av ojämlikhet mellan könen skapats. Inom familjens ramar underhölls en patriarkal ordning där kvinnor underordnades män.<sup>126</sup> Kvinnors dubbla roller, med innebörden att kvinnor förväntades förvärvsarbeta men även ha huvudansvaret för barn och hushåll, uppmärksammades därmed.<sup>127</sup> Rollfördelningen inom familjen var, enligt det feministiska synsättet, inte demokratisk och komplementär, när kvinnors roller var så förknippat med en ojämlik arbetsfördelning inom relationen. Istället ansågs rollfördelningen

---

<sup>120</sup> A.a. s. 33

<sup>121</sup> A.a.

<sup>122</sup> A.a. s. 9, s. 27

<sup>123</sup> Roman (2004) s. 33

<sup>124</sup> Roman (2004), 11

<sup>125</sup> A.a. s. 37

<sup>126</sup> A.a. s. 47.

<sup>127</sup> A.a. s. 38.

bidra till att ett asymmetriskt beroendeförhållande uppstod mellan könen som vidmakthöll mäns kontroll över kvinnor och där hemarbetets ekonomiska betydelse inte uppmärksammades.

”De feministiska protesterna insisterade på att könsuppdelningen knappast är funktionell ur kvinnornas synvinkel. Tvärtom reproducerades den mansdominans och kvinnors underordning i familj och samhälle. I praktiken betyder därför det sociologiska argumentet att familjen förtrycker kvinnor därför att kvinnoförtrycket är praktiskt för män och barn, medan kvinnornas frigörelse skulle vara opraktisk.”<sup>128</sup>

Detta könsrollsperspektiv bytte dock skepnad inom den svenska kvinnorörelsen i och med att den blev influerad av marxistisk teori.<sup>129</sup> Christine Roman beskriver utvecklingen enligt följande:

Detta innebar bland annat att man övergav beskrivningen av kvinnors situation i samhälle och familj i termer av könsroller. Istället formulerades den i termer av manssamhället och kapitalistiskt förtryck. (...)1960-talets könsrollsforskning anklagades för att vara ett ”instrument för kapitalismen” som tjänade kapitalets, snarare än kvinnornas intressen. Den hade med sitt tal om könsroller, hävdade en kritiker, ”trollat bort manssamhället” och förvandlat det till ett ”könsrollssamhälle” där yrkesarbete blev lösningen på diskrimineringen.<sup>130</sup>

Moderniseringen hade således, enligt denna analys, inte lett till en familj uppbyggt kring komplementärt kamratskap mellan makarna och en demokratisk ordning, utan samlevnaden präglades fortfarande av patriarkala familjemönster som gynnar männen både direkt och indirekt på kvinnornas bekostnad. Kvinnors underordning och förtryck sågs som sammankopplad med kärnfamiljen och äktenskapet.<sup>131</sup> Familjen sågs enligt den marxistiska feminismen som ett patriarkalt ekonomiskt system som är organiserat kring produktion, konsumtion och överföring av egendom. Inom hemmet produceras hushålltjänster och omsorg om barn, då kvinnor utför merparten av dessa uppgifter anses de vara utsatta för en patriarkal exploatering. Detta då kvinnors ansvar för det obetalda hemarbete gör dem ekonomiskt beroende av sina män samtidigt som de marginaliseras och blir mindre attraktiva på arbetsmarknaden.<sup>132</sup> Äktenskapet jämförs enligt denna teoribildning som ett arbetskontrakt då de varor och tjänster som produceras av kvinnorna i hemmet lika gärna skulle kunna produceras för betalning på en marknad.<sup>133</sup>

#### **4.4.2.1 Resursteorin för äktenskaplig makt – några exempel på empirisk forskning**

Christine Roman nämner att den feministiska empiriska forskningen i stor utsträckning utgår ifrån och bekräftar att kvinnor dubbelarbetar, då de både förvärvsarbetar och utför merparten av det obetalda arbetet i hemmet. Detta medför att kvinnor, som grupp, beskrivs som exploaterade oavsett vilken feministisk teori som används som teoretiskt underlag. Enligt en studie hon själv genomfört visade resultatet att kvinnan gjorde nästan allt hushållsarbetet i cirka en fjärdedel av hushållen. En tiondel av paren delade relativt lika på hushållsarbetet, medan resterande par fördelade sig mellan dessa poler. Könsarbetsdelningen bland svenska par var således markant då kvinnan gjorde mer eller mycket mer hushållsarbete i nio av tio fall.

---

<sup>128</sup> A.a. s. 53, 72

<sup>129</sup> A.a. s. 43.

<sup>130</sup> Roman (2004), s. 43.

<sup>131</sup> A.a. s. 44 f.

<sup>132</sup> A.a. s. 51.

<sup>133</sup> A.a. s. 73.

Roman menar dock att det inte enkom går att statistiskt utgå ifrån hur könsarbetsdelningen ser ut och reproduceras. Analyser av de förändringsprocesser som sker gällande könsrelationen måste även uppmärksammas för att inte riskera att en traditionell bild av arbetsdelningen mellan könen bekräftas. Hon utvecklar detta på följande sätt:

På många sätt är det väl motiverat att på detta sätt ta arbetsdelningen i familjen som en given utgångspunkt. Att kvinnor trots förvärvsarbete alltjämt ansvarar för merparten av hemarbetet bekräftas av ett stort antal studier. Förhållandet fångas med uttryck som den dubbla bördan och det andra skiftet. Ändå finns problem förknippade med att ta den genomsnittliga arbetsfördelningen i hushåll som utgångspunkt för analysen. Ett bekymmer är att de variationer mellan hushåll som också har konstaterats då osynliggörs. Sålunda visar empiriska undersökningar att det finns stora variationer i hushållsarbetets fördelning, även om de förvisso också bekräftar bilden av att kvinnor genomsnittligt gör betydligt mer sådant arbete än männen.<sup>134</sup>

De variationer i arbetsfördelning mellan hushåll kan dock enligt Roman förklaras utifrån den resursteori för äktenskaplig makt som sociologerna Blood och Wolf framfört under 1960-talet. Denna teori utgår från antagandet att det finns ett samband mellan makars respektive ekonomiska bidrag till äktenskapet och deras makt inom det, med innebörden att den part som bidrar med störst ekonomiska resurser får mest inflytande i relationen. Arbetsfördelningen inom familjen är således en funktion av makars respektive tillgång till ekonomiska resurser.

Denna resursteori uppkom ur den empiriska undersökning Blood och Wolf gjort i USA, benämnd ”*Husband and Wives*” (1960), vars resultat visade att gifta kvinnor med förvärvsarbete hade större inflytande än kvinnor som på heltid var hemarbetande. Undersökningens slutsatser var således att i takt med att kvinnor ökar sina ekonomiska resurser genom förvärvsarbete kommer männens maktövertag i familjen att förändras, i riktning mot att männen höjer sin andel av hushållsarbetet.

Den kritik som framförts gentemot teorin är baserad på att analyser av hushållet isolerats från det övergripande system av könsojämlikhet som uppkommer på grund av könsstrukturen i arbetslivet. Sådana strukturella ojämlikheter har en avgörande effekt gällande de resurser som en individ för in i äktenskapet eller samboförhållande. Roman menar dock att det finns en implicit teoretisk koppling mellan familjens inre struktur och ekonomin i samhället.

Under förutsättning att kvinnors och mäns olika tillgång till ekonomiska resurser betraktas som resultatet av systematiska orättvisor grundade i samhällets könsordning, anser jag att resursteorins teoretiska koppling mellan familjens inre struktur och den vidare ekonomin är en styrka. Att det finns ett samband mellan familjers interna struktur och arbetslivets könsstruktur bekräftas av många empiriska studier.<sup>135</sup>

Att könsuppdelningen i familjen inverkar på den vidare ekonomin påvisas exempelvis genom könssegregeringen som råder i arbetslivet, i form av att kvinnor har lägre löner, sämre möjlighet att uppnå högre positioner på arbetsplatsen och den könsmissiga fördelning som råder gällande deltidsarbete. Den koppling som synes finnas mellan makarnas ekonomiska resurser och den möjlighet de har att påverka beslut fattade inom äktenskapet har genom teorin fått visst empiriskt stöd. Likaså sambandet mellan relativa inkomster och yrkesposition i förhållande till hemarbetets fördelning. Resultatet visar att i de fall kvinnan har högre

---

<sup>134</sup> A.a. s. 75.

<sup>135</sup> Roman (2004) s. 76.

inkomst eller befattning inom yrkeslivet i jämförelse blir fördelningen av hushållsarbete mer jämställt, i och med att mannen utför en större andel.<sup>136</sup>

Roman kopplar sedan resursteorin till de analyser av registerdata som skett utifrån förhållanden i Sverige:

I linje med detta visar analyser av svenska registerdata att fäder som är gifta med kvinnor som tjänar mer, eller har högre utbildning än de själva, tar ut en större andel av föräldraförsäkringen än andra män. Svenska studier visar även att det är vanligast att makar och sambor delar lika på hemarbetet när båda är välutbildade och har liknande yrkesstatus. Liksom att kvinnor med högre tjänstemannajobb oftare än kvinnor med arbetaryrken lever tillsammans med män som tar stort ansvar för hushållsarbetet.<sup>137</sup>

Hur arbetsfördelningen gällande hemarbete ser ut inom familjen påverkas således av faktorer som utbildning samt inkomst även hos svenska par.

#### 4.4.3 Modernitetsteorin och individualiseringens inverkan på familjen

Den allmänna sociologin har dock, enligt Roman, förblivit relativt opåverkad av feminismen.<sup>138</sup> De moderna familjesociologiska teorierna under 1990-talet utgår istället för att försöka förstå senmodernitetens inverkan på familjen och förändringen av familjemönster.<sup>139</sup> Christine Roman förklarar familjesociologins teoretiskt förändrade fokus som beroende av samhällsutvecklingen:

En möjlig förklaring är de institutionella förhållandenas minskade roll i konstruktionen och upprättandet av människors identitet, att vi i ökad grad själva måste konstruera vilka vi är. Det blir därför nödvändigt att försöka förstå det senmoderna livet även på mikronivå.<sup>140</sup>

Roman framhåller att de mest tongivande teorier som framkommit gällande förändringen av familjemönster, i riktning mot ökade av skilsmässor och separationer, är de som teorier som framarbetats av exempelvis Anthony Giddens och Ulrich Becks.<sup>141</sup> Enligt Giddens har senmoderniteten och globaliseringen medfört att samhället har genomgått en individualiseringsprocess, som även medfört att familjen utvecklats i en demokratisk riktning i form av större jämlikhet. Giddens framhåller att *”det pågår en global revolution när det gäller hur vi ser på oss själva och hur vi knyter band och kontakter med andra.”*<sup>142</sup>

Han utvecklar resonemanget genom att beskriva den förändring som skett gällande synen på äktenskapet. Det vi idag ser som den traditionella familjen är egentligen är en syn som härstammar från den kärnfamilj som uppstod under 1950-talet, den är således en relativt sen tillkommen familjekonstruktion.<sup>143</sup> Familjebildning har dock förändrats i det moderna samhället, som Giddens menar i högre utsträckning kan definieras utifrån par och parupplösning, istället för begrepp som äktenskap och familj. Äktenskap är inte längre parförhållandets viktigaste kännetecken, även om ingåendet av äktenskap anses visa att relationen har en stabil grund.<sup>144</sup>

---

<sup>136</sup> A.a.

<sup>137</sup> A.a.

<sup>138</sup> Roman (2004), s. 125.

<sup>139</sup> A.a.

<sup>140</sup> A.a.

<sup>141</sup> A.a.

<sup>142</sup> Giddens, Anthony (2003) *”En skenande värld – hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv”*, s. 61.

<sup>143</sup> A.a, s. 65 f.

<sup>144</sup> A.a, s. 67 f.

Detaljerna varierar från ett samhälle till ett annat, men samma trend kan iakttagas nästan överallt i den industrialiserade världen. Det är bara en liten minoritet som numera lever enligt 1950-talets gamla standardfamilj: båda föräldrarna levde tillsammans med de barn de fått inom äktenskapet, mamman var hemmafru på heltid och pappan var ensam försörjare. I vissa länder är nu mer än en tredjedel av alla barn födda utom äktenskapet. Andelen ensamstående har ökat markant och fortsätter att öka. I de flesta samhällen, till exempel i USA och Storbritannien, är äktenskapet fortfarande väldigt populärt, och man brukar därför säga att dessa samhällen har en hög nivå av både skilsmässor och äktenskap. I Skandinavien däremot är en stor andel av dem som lever tillsammans fortfarande ogifta, även när de får gemensamma barn.<sup>145</sup>

Den förändring som skett gällande familjemönster förklarar Giddens utifrån att samhället har utvecklats i en allt större reflexiv riktning där snabba sociala och institutionella förändringar sker.<sup>146</sup> Detta har medfört att individen har fått fler valmöjligheter och större eget ansvar för sitt eget självförverkligande och utformningen av sin identitet, livsstil och sina livsplaner.<sup>147</sup> Samtidigt innebär även det informationsflöde senmoderniteten och globaliseringen medfört att individen även måste hantera de risker som konsekvenserna mellan olika livsval kan medföra.<sup>148</sup> Detta innebär att individen ständigt omvärderar sig själv och sin omgivning i en strävan efter att uppnå individuellt självförverkligande, något Giddens kallar för social reflexivitet.<sup>149</sup>

Enligt Giddens har samhällets individualisering och den strävan efter att leva autentiskt som därmed uppkommit har även påverkat intima sociala relationer, i en riktning mot mer jämlika och tillfredsställande relationer, vars band är grundade på emotionell kommunikation.<sup>150</sup> Detta i kontrast mot den könsojämlighet som utmärkte industrisamhällets kärnfamilj. Han benämner detta som ”*en idé om det rena förhållandet*”, ett ideal uppbyggt kring demokratiska principer om jämställdhet samt lika rättigheter och skyldigheter mellan parterna.<sup>151</sup> Han menar att det visserligen är en abstrakt idé men att den kan skapa förståelse för de förändringar som sker gällande familjemönster. Det rena förhållandet innebär att relationen är uppbyggd kring ömsesidig tillit och emotionell kommunikation. Det uppkommer genom att paret visar varandra öppenhet, engagemang och närhet. Förhållandets emotionella band innebär även att det uppstår en inneboende förväntan om att relationen skall vara givande och tillfredsställande för båda parterna. Detta innebär att relationen inte följer bestämda normer, utan paret förhandlar kontinuerligt sinsemellan om förhållandets form och innehåll. Tilliten mellan paret kan således inte tas för given utan uppkommer genom känslomässig och sexuell jämlikhet, båda måste jämlikt bidra till förhållandet för att det skall bestå.<sup>152</sup> Relationen är därför, enligt Giddens, underförstått demokratisk.<sup>153</sup> Förhållandet uppstår genom ett fritt val och av känslomässiga skäl. Detta förutsätter att båda aktivt övervägt förhållandets uppkomst och det består enkom så länge det präglas av ömsesidig respekt, jämlikhet, autonomi och där paret gemensamt förhandlar om beslut inom relationen.<sup>154</sup> Enligt Giddens kan även den ökade separationsfrekvensen i samhället ses som ett resultat av denna nya form av demokratisk familjebildning.

---

<sup>145</sup> A.a. s. 66.

<sup>146</sup> Giddens (1999), ”*Modernitet och självidentitet*”, s. 94, 25

<sup>147</sup> Giddens (1999) s. 32, 95

<sup>148</sup> A.a. s. 98

<sup>149</sup> A.a. s. 90.

<sup>150</sup> Giddens (2003), s. 68.

<sup>151</sup> Giddens (2003), s. 68

<sup>152</sup> Giddens (1999), s. 115 f.

<sup>153</sup> Giddens (2003), s. 69.

<sup>154</sup> A.a. s. 117



Roman framför dock att feministisk kritik har riktats mot Giddens tes om den rena relationen.

Eftersom hans analys av intimitetens omvandling inte specificerar strukturens begränsade effekter, blir intrycket att alla aktörer har samma valmöjligheter. Studier som mera specifikt fokuserar på kvinnors och mäns positioner i yrkesliv och familj visar dock att könskategorin fortsatt har stor betydelse för individers villkor och möjligheter. Könsojämlikheten består.<sup>155</sup>

Kritik har således riktats mot att hans teori inte i högre utsträckning uppmärksammat hur praktiska aktiviteter och resursanvändning påverkar relationen.<sup>156</sup> Individualiseringen har inte medfört några förändringar på könsrelationens område. Giddens moderniseringsteori saknar även en diskussion kring kriterier som makt, familjepolitik och välfärdsstatens betydelse.<sup>157</sup>

---

<sup>155</sup> Roman (2004), s. 136.

<sup>156</sup> A.a. s. 137

<sup>157</sup> Johansson (2009), s. 155 f.

## 5. Rättslig reglering

### 5.1 Introduktion till rättsområdet

För den icke juridiskt insatta läsaren kan det vara till godo att först få en övergripande introduktion gällande familjerättens plats inom rättsordningen. Juridiken brukar i stort indelas i offentlig rätt och civilrätt. Den offentliga rätten reglerar förhållanden inom staten och i viss mån även förhållandet mellan de enskilda medborgarna och staten. Det vill säga den behandlar hur den offentliga makten är fördelad mellan exempelvis riksdag, regering och myndigheter men även i vilken utsträckning den offentliga makten får ingripa mot enskilda medborgare. Således regleras i princip vilka rättigheter enskilda har gentemot staten men även vilka begränsningar som finns för statsmakten i dess utövning gentemot medborgarna. Till den offentliga rätten hör lagstiftning rörande konstitutionell rätt, internationell rätt, straffrätt, processrätt och förvaltningsrätt.<sup>158</sup>

Till den civilrättsliga sfären hör istället reglering som rör förhållandet mellan enskilda, den står således i motsatsförhållande till den offentliga rätten. Civilrätten benämns även ibland som privaträtten. Civilrätten kan i sig delas upp i ett flertal juridiska områden. Dess kärna anses dock vara avtalsrätten som behandlar hur enskilda rättssubjekt inträder i ett inbördes rättsförhållande<sup>159</sup> genom att sluta avtal.<sup>160</sup> Familjerätten tillhör civilrättens område. Familjerätten är i sig ett omfattande rättsområde och kan uppdelas i två huvudområden. Det första gäller regler om samlevnad inom äktenskap och samboförhållanden och det andra huvudområdet hänför sig till de regler som finns gällande föräldrar och barn.<sup>161</sup> Generellt sätt kan sägas att lagstiftningen inom familjerätten inte enkom präglas av ekonomiska hänsyn utan att etiska aspekter även spelar en viktig roll.<sup>162</sup>

Regleringen gällande äktenskap återfinns i *Äktenskapsbalken* och behandlar regler om äktenskapets ingående och upplösning, äktenskapets ekonomiska rättsverkningar för makarna och andra samt förhållandet mellan föräldrar och barn. I *Sambolagen (2003:376)* återfinns regler som rör den ekonomiska fördelningen gällande sambors gemensamma bostad och bohag. Denna uppsats behandlar den del av gällande familjerätt som rör regleringen som finns samboskap, *Sambolagen (2003:376)*. Den tillkom efter det lagförslag som framlades i proposition 2002/03:80 ”Ny Sambolag”, det är delar av denna proposition som ligger till grund för den senare analysen. För att kontextualisera texten och sätta den i sitt sammanhang följer en kort sammanfattning av tidigare lagstiftning på området.

---

<sup>158</sup> Lundberg, Eva, Pauli Mikael, Öman Erik ”LEX Privatjuridik”, 2011, s. 10 ff.

<sup>159</sup> Rättsförhållande är en juridisk term som åsyftar förhållandet mellan olika rättssubjekt. Rättssubjektet är en fysisk eller juridisk person som i juridisk mening har rättskapacitet (är bärare av rättsligen skyddade och erkända intressen som att äga egendom och inneha skulder) och rättslig handlingsförmåga (rätten att utföra rättsliga handlingar, dvs. ta på sig skyldigheter genom att exempelvis ingå avtal.) Rättslig handlingsförmåga saknas för den som är omyndig, lider av psykisk störning eller för den som är ställd under förvaltarskap. Varje individ anses erkänd som rättssubjekt från födseln. Huruvida en juridisk person skall ses som rättssubjekt eller inte framkommer av villkoren i aktuell lagstiftning. Lagen ställer upp vissa villkor för att exempelvis aktiebolag eller föreningar skall ses som juridiska personer med rättslig handlingsförmåga.

<sup>160</sup> Lundberg, Eva, Pauli Mikael, Öman Erik ”LEX Privatjuridik”, 2011, s. 10 ff.

<sup>161</sup> A.a. 113

<sup>162</sup> Hydén, Håkan (2001), Rättsregler – en introduktion till juridiken, s. 33.

## 5.2 Tidigare lagstiftning för sambor

Sociologen Catrine Andersson har i sin avhandling ”*Hundra år av tvåsamhet – äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909-2009*” kort beskrivit lagstiftningens tillkomst. Diskussionen kom upp på agendan under slutet av 1960-talet på grund av att det ogifta samboendet kraftigt ökat, samtidigt som äktenskapsfrekvensen sjönk. Olika undersökningar tillsattes för att utreda vad som kunde tänkas ligga bakom denna förändring i familjebildningsmönster, bland annat diskuterades det om ökningen av samboende par var grundat i ett politiskt avståndstagande från äktenskapet. Resultatet av undersökningarna visade dock att detta inte var fallet, snarare berodde ökningen av samboförhållanden på en social konvention.

Informanterna såg snarare giftermålet som något som inte hade blivit av än, eller som något som man planerade för framtiden.<sup>163</sup>

Detta ledde till att en utredning tillsattes för att undersöka i fall det var nödvändigt att införa lagreglering även för denna familjeform. Det ifrågasattes om lagstiftning verkligen var nödvändig, särskilt eftersom det ansågs viktigt att äktenskapets särställning skulle bevaras och därutöver sågs det som problematiskt att en lagstiftning skulle påtvingas par som levde tillsammans i ett samboförhållande utan att de själva gjort ett aktivt val därtill. Det ansågs dock försvarbart att införa en lagreglering, då tidigare sociologiska studier visat att samboendet i sig inte var ett resultat av ett generellt avståndstagande från äktenskapet. 1973 tillkom således den första lagen om samboende genom ”*lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad*”. Lagen reglerade inkom vem som hade rätt till den gemensamma bostaden vid förhållandets upplösning, i huvudsak skulle bostaden tillfalla den som bäst behövde den. Enligt Andersson innebar detta i praktiken den som fick vårdnaden om barnen, vilket vid denna tid främst var kvinnan. År 1988 reformerades sambolagstiftningen och *lag (1987:232) om sambors gemensamma hem* samt *lag (1987:813) om homosexuella sambor* infördes. Sambolagstiftningens tillämpningsområde utvidgades ytterligare genom reformen år 2003 när *Sambolagen (2003:376)* instiftades. Denna lagstiftning innebar vissa förtydligande av 1987 års lagstiftning, men den stora förändringen som skedde var att Sambolagen blev direkt tillämplig även på homosexuella förhållanden, lag om homosexuella sambor upphävdes därigenom.<sup>164</sup>

## 5.3 2003 års lagstiftnings utformning och struktur

Sambolagen är inte särdeles omfattande, utan består av 32 paragrafer, uppdelad efter sju huvudrubriker. Först regleras vad som avses med sambor, i nästa avsnitt regleras vad begreppet samboegendom innebär, det vill säga vad som skall ingå i delningen när förhållandet upplöses. Därefter följer delningsreglerna som aktualiseras vid bodelning, reglerna gällande övertaganderätt av bostad i vissa fall samt inskränkningar i rätten att förfoga över det gemensamma hemmet för att slutligen avslutas med övriga bestämmelser.

En sammanfattning av lagstiftningens viktigaste paragrafer innebär i korthet följande: Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.<sup>165</sup> Lagen gäller sambors gemensamma bostad och bohag och reglerar

<sup>163</sup> Andersson, Catrine (2011) ”Hundra år av tvåsamhet – äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909-2009”, s. 103.

<sup>164</sup> A.a, s. 103f.

<sup>165</sup> SamboL 1§

äganderätten till egendom utifrån vissa principer. Utgångspunkten är att var och en av samborna äger sin egendom och ansvarar för sina skulder. Detta innebär således att det inte uppkommer något äganderättsanspråk i egendom som den ena sambon införskaffat. Däremot uppkommer ett latent anspråk till en värdemässig delning av viss egendom, som realiseras när förhållandet upplöses. Denna egendom som kan bli föremål för delning kallas för samboegendom och sambolagen föreskriver att det skall bestå av gemensam bostad och bohag.<sup>166</sup> Förutsättningen för att samboegendom skall uppstå är att den förvärvats för gemensam användning.<sup>167</sup> I lagstiftningen definieras även vad som utgör gemensam bostad och bohag. Med sambors gemensamma bohag avses möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet. Till gemensamt bohag räknas inte sådan egendom som är avsedd för den ena sambons bruk.<sup>168</sup>

Ett samboförhållande upphör om samborna, eller någon av dem ingår äktenskap, flyttar isär eller om någon av dem avlider.<sup>169</sup> När förhållandet upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap med varandra skall, på begäran av någon av samborna, samboegendomen fördelas dem emellan genom bodelning.<sup>170</sup> I de fall ingen begär att en sådan förrättas sker ingen bodelning och vardera sambon behåller sin egendom.

Sambor eller blivande sambor har även möjlighet att avtala om att bodelning inte skall ske eller att viss egendom inte skall ingå i bodelningen, detta sker således genom att upprätta ett skriftligt undertecknat samboavtal.<sup>171</sup> Vid bodelning skall först sambornas andelar i samboegendomen beräknas.<sup>172</sup> Vid beräkningen av sambors andelar i samboegendomen skall från vad en sambo äger i egendomen så mycket avräknas att det täcker de skulder som den sambon hade när förhållandet upphörde.<sup>173</sup> Det som återstår av samboegendomen, sedan avdrags gjorts för att skulderna skall täckas, skall läggas samman. Värdet därav skall sedan delas lika mellan samborna.<sup>174</sup> Med ledning av de andelar som har beräknats för sambor skall samboegendomen fördelas mellan dem på lotter.<sup>175</sup>

---

<sup>166</sup> SamboL 3§

<sup>167</sup> SamboL 3§

<sup>168</sup> SamboL 6§

<sup>169</sup> SamboL 2§

<sup>170</sup> SamboL 8§

<sup>171</sup> SamboL 9§

<sup>172</sup> SamboL 12§

<sup>173</sup> SamboL 13§.

<sup>174</sup> SamboL 14§

<sup>175</sup> SamboL 16§

## 6. Tolkning och analys av lagtext och förarbeten i relation till samhällsvetenskapliga perspektiv

### 6.1 Inledning

I detta avslutande kapitel skall jag söka besvara de frågor som inledningsvis ledde till denna undersökning. Det vill säga utforska vilka implicita och explicita normer gällande samlevnad som kan urskiljas i den text som utgör proposition 2002/03:80 "Ny Sambolag". Samt undersöka hur dessa normer som lagstiftningen ger uttryck för förhåller sig till samhällsutvecklingen i övrigt. Därutöver har jag i analysen, i enlighet med den hermeneutiska cirkeln, sökt se om det går att koppla lagstiftningen till sociologisk teoribildning samt feministisk forskning gällande frågor som rör jämställdheten inom familjen. Detta har jag gjort för att föra min tolkning och förståelsen av lagstiftningen till en högre abstraktionsnivå än den var tidigare. Genom att sätta lagstiftningen i förhållande till tidigare sociologisk forskning framkommer nya tolkningsmöjligheter och ett inre sammanhang i hela lagtexten kan då nås. Jag har i textanalysen enbart utgått ifrån de delar av lagtext och proposition som jag ansett har kunnat ställas mot poänger i den samhällsvetenskapliga litteraturen och utifrån detta gjort en tolkning och analys. Analysen är därför inte gjord utifrån propositionen i sin helhet. Det kan dock vara behändigt för läsaren att få en övergripande bild av hur propositionens upplägg ser ut och jag har därför i det följande kortfattat försökt klarlägga hur dess innehållsmässiga struktur ser ut samt vilka kapitel jag utgått ifrån i analysen.

### 6.3 Analys av texten

Jag har i detta avsnitt gjort en analys och tolkning av lagtexten i sig, som den framkommer i propositionen för att därefter i efterföljande avsnitt söka relatera min tolkning av de normer lagtexten ger uttryck för i förhållande till det sociologiska ramverket. I avsnitt 6.4 följer således huvudtolkningen av texten. Det bör uppmärksammas att syftet enkom är att föra fram vissa poänger och tankespår som läsningen och tolkningen av texten har väckt, inte att föra ett heltäckande resonemang i förhållande till det sociologiska ramverket. Vissa tankespår har det, av tidsmässiga skäl, inte varit möjligt att utveckla på ett mer ingående sätt. Jag har därför i denna del visserligen använt mig av den hermeneutiska cirkeln på så vis att jag försökt föra in tolkning och förståelse i nya kontexter och ge den nya innebörder, men på grund uppsatsens begränsade materiella förutsättningar inte haft möjlighet att avslutat tolkningen först när ett inre sammanhang i hela texten framkommit. En fullständig hermeneutisk tolkning hade krävt att jag gått längre tillbaka i de tidigare förarbetena till sambolagstiftningen än vad som varit möjligt i denna uppsats för att sedan sätta det i förhållande till sociologisk teoribildning.

#### 6.3.1 Lagstiftningens bakgrund

Inledningen till propositionen anges att det är de förändrade familjemönstren som är de bakomliggande skälen till lagstiftningens införande och att utvecklingen går mot att allt fler lever tillsammans som sambor. Där sägs att:

Antalet familjer med två vuxna som bor tillsammans har under lång tid varit ungefär två miljoner i Sverige. Sedan 1960-talet har allt fler valt att inte ingå äktenskap eller partnerskap utan leva som sambor. I dag är ungefär en tredjedel av paren sambor, vilket kan jämföras med 20 procent år 1985. Resten är alltså gifta eller har ingått partnerskap. I början av år 2000 fanns det i Sverige drygt 1,2 miljoner sambor. Under 2001 föddes 91 500 barn i Sverige, varav ungefär hälften i familjer där föräldrarna är sambor. Det är dubbelt så vanligt att barn till sambor upplever en separation mellan föräldrarna som att barn till gifta föräldrar gör det. Samboförhållanden är vanligare i de norra delarna av Sverige än i de södra.<sup>176</sup>

---

<sup>176</sup> Prop 2002/03:80, s. 24.

Vid en tolkning av denna del av texten framkommer att sambolagstiftningens införande är att se som ett resultat av att samhällets normer och värderingar förändrats när det gäller synen på familjebildning samt att synen på familjen idag är i hög grad flexibel. Den utveckling som skett går att sätta i samband med sociologisk teoribildning och stämmer överens med Giddens syn på familjebildning i det moderna samhället som kan definieras utifrån parförhållanden istället för äktenskap, men där ingåendet av äktenskap anses visa att relationen är stabil och varaktig.

### 6.3.2 En lagstiftning baserad på en tanke om äktenskapsliknande gemenskap

Den frågan som uppkommer vid läsningen av förarbetet är då vilken familjeform det är som sambolagstiftningen syftar till att skydda. I den senaste propositionen fastslår regeringen att det i själva sambobegreppet ligger att det skall vara äktenskapsliknande, på så vis att paret således skall leva tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Vad innebär då att ett förhållande är äktenskapsliknande? Detta uttrycks tydligt i både lagstiftningen i sig och i förarbetet med hänvisning till den äldre sambolagen anno 1987. Där anges att:

Liksom i dag bör den första förutsättningen för att parterna skall anses som sambor enligt lagen vara att de stadigvarande bor tillsammans. Häri ligger, som framgått, att samboendet skall ha en viss varaktighet eller åtminstone vara tänkt att ha det. Den andra förutsättningen bör vara att parterna sammanbor i ett parförhållande, dvs. i en förbindelse vari som regel ingår sexuellt samliv. Ytterligare en förutsättning för att ett samboförhållande skall anses föreligga bör som nu vara att parterna har ett gemensamt hushåll. Härmed avses att parterna har ett samarbete i vardagliga göromål samt ett visst mått av ekonomisk gemenskap eller i vart fall ett ekonomiskt samarbete.<sup>177</sup>

Vid en tolkning av texten framkommer att kriteriet att förhållandet skall vara *äktenskapsliknande* visar att det inte enbart är den ekonomiska gemenskap som uppstår genom att två individer delar hushåll som ligger till grund för rättsligt skydd. Det krävs även en särskild gemenskap som anses uppkomma genom sammanlevnaden i sig, den gemenskap som uppstår i ett varaktigt förhållande. Enligt förarbetet är utgångspunkten för förhållandet att det inte skall vara av allt för tillfällig art utan det skall ha en viss stadga för att lagstiftningen skall vara tillämplig, ett riktmärke är att paret bott tillsammans under minst sex månader.<sup>178</sup> Lagstiftningen skall därmed omfatta både kortvariga och långvariga förhållanden. I förarbetet nämns visserligen vare sig kärlek eller andra känslor kopplade till samboförhållandet. Men genom en språklig tolkning av de begrepp som används för att definiera förhållandet som ”äktenskapsliknande”, ”stadigvarande”, ”parförhållande” och ”sexuellt samliv”, säger mig min förståelse att det ändå är den känslomässiga grunden som uppkommer i relationen som ger upphov till behov av lagstiftning. Utgångspunkten för lagstiftningen kan därmed enligt min tolkning sägas vara ett ideologiskt synsätt om att det i sådana relationer uppkommer både en social och ekonomisk gemenskap som är skyddsvärd.

Ett förtydligande av det inte är den ekonomiska hushållsgemenskapen i sig som är skyddsvärd framkommer även i en vidare läsning av texten där en tydlig skiljelinje framgår mellan sambor och andra personer som delar bostad och hushållsgemenskap.

---

<sup>177</sup> Prop 2002/03:80, s. 27.

<sup>178</sup> Prop 2002/2003:80 s, 27 f.

Liksom kommittén gör regeringen bedömningen att det saknas behov av en rättslig reglering för personer i annan hushållsgemenskap än sambor, t. ex släktingar, vänner och arbetskamrater som delar bostad. I och för sig kan det också i sådana fall av sammanboende uppkommen viss ekonomisk gemenskap, men denna är sällan så tydlig som den mellan sambor och sammanboendet skiljer sig även i övrigt. En rättslig reglering som tar sikte på ekonomisk utjämning med sambolagen som modell skulle te sig främmande här, och det är tillräckligt med den möjlighet som finns till vanliga förmögenhetsrättsliga eller testamentariska dispositioner.<sup>179</sup>

Genom att anknyta samboförhållandet till äktenskapsliknande kriterier och särskilja den från andra typer av hushållsgemenskaper framgår det således implicit, enligt min tolkning och förståelse, att sambolagstiftningens syfte är att skydda den tvåsamhet som vanligtvis återfinns inom den traditionella kärnfamiljen. Det är således den gemenskap som uppstår i dessa familjer som berättigar ett lagstiftningsmässigt skydd. Genom att utgå ifrån att kriterierna för förhållandet skall vara äktenskapsliknande tolkar jag texten som att familjebegreppet utvidgats till att gälla även för informella parrelationer. Det är den särskilda relation som uppstår i ett äktenskapsliknande förhållande berättigar att lagstiftning införts utan hänsyn till några formella krav. Genom definitionen har lagstiftaren således lyckats skapat ett ramverk för att institutionalisera samboförhållanden utan de uttryckliga formkrav som äktenskapet medför. Man har således lyckats införa drag som påminner om äktenskapets kontraktssyn genom ange att förhållandet skall vara stadigvarande och äktenskapsliknande och lagstiftning är även utformad efter det formella äktenskapets grundmodell.<sup>180</sup>

Den stora förändringen som skedde i och med 2003 års sambolag var att den började gälla även homosexuella samboförhållanden. Tidigare hade dessa samboförhållanden skyddats genom *lag (1987:813) om homosexuella sambor*, som var likalydande med *Lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem*. Att de inte ansågs finnas något behov av att upprätthålla två i princip likalydande regelverk för att reglera, men samtidigt särskilja, homosexuella och heterosexuella förhållanden, visar att även homosexuella förhållanden blivit fullt socialt accepterad familjeform i samhället.

### 6.3.3 Sambolagens syfte – ett minimiskydd för svagare part

Av ovan nämnda resonemang framgår att det är äktenskapsliknande, men icke formaliserade parrelationer, som skall skyddas. Samt att det i dessa relationer anses finnas en särskild gemenskap som är skyddsvärd och som implicit verkar baserat på en känslgrund. Men vad är då lagstiftningens syfte? I förarbetena stadgas följande:

Huvudsyftet med lagstiftningen är att bereda en svagare part ett minimiskydd vid samboförhållandets upplösning. Lagstiftningen tar sin utgångspunkt i det förhållandet att det genom ett samliv med gemensamt hushåll och uppbyggandet av ett gemensamt hem sker en faktisk sammanflätning av sambors ekonomi. Avtal förekommer i mycket liten utsträckning i samboförhållanden, och de allmänna civilrättsliga reglerna ger sällan tillräcklig vägledning ifall samboförhållandet upplöses. Ofta blir parterna först vid upplösningen medvetna om behovet att reglera sina mellanhavanden. Det är således de praktiska skälen för en reglering och skyddsaspekten som ligger till grund för sambolagstiftningen. Lagen bidrar till en mera rättvis uppdelning av bostad och bohag när samboförhållanden upplöses och ger den svagare parten ett visst skydd beträffande de värden som är grundläggande vid uppbyggnaden av ett gemensamt hem.<sup>181</sup>

<sup>179</sup> Prop 2002/03:80, s 60.

<sup>180</sup> Prop. 2002/03:80, s.1, samt s.24 ff.

<sup>181</sup> Prop 2002/03:80, s. 24.

Enligt min tolkning av texten har lagstiftaren härigenom uppmärksammat att insikt saknas hos gemene man om att förhållandet inte enkom är att betrakta som en privat kärleksaffär, utan även i hög grad är att se som en ekonomisk angelägenhet. Förarbetet anger således att lagstiftningen främst syftar till att lösa de problem som uppkommer av att sambor, i ett varaktigt förhållande, tillsammans bygger upp och delar ett hem och att samlivet i sig innebär en ekonomisk gemenskap. Uppbyggnaden av det gemensamma hemmet kräver ett ömsesidigt ekonomiskt ansvar och ett samarbete. I ett långvarigt förhållande sker en sammanblandning av egendom som innebär att det kan uppstå betydliga svårigheter att avgöra vem som ursprungligen är att se som rättslig ägare till egendomen. Rent praktiska skäl talar för att det måste finnas juridiska lösningar på hur det gemensamma boet skall fördelas vid förhållandets upplösning.

Av texten framkommer även att lagstiftaren inte utgår utifrån att renodlat ekonomisk rättvisa skall uppnås på så sätt att äganderättsförhållandet återställs som det var innan förhållandet ingicks. Även skyddsskäl för svagare part i relationen anses viktigt, för att inte grundlös ojämlig behandling skall uppstå vid egendomsfördelningen vid förhållandets upplösning. Oavsett vem som egentligen har stått för de ekonomiska medlen för att anskaffa bostad och bohag skall dessa delas lika mellan parterna, en utjämning av förmögenhetssituationen uppstår på så sätt dem emellan. I förarbetet finns dock inte någon definition av innebörden av svagare part, eller vad grunden för behovet av ett minimiskydd baseras på. Både lagstiftning och förarbetet är könsneutrala, det går således inte att uttyda vad huvudsyftet med skyddet är.

För att utforska frågan vidare gjorde jag ett punktnedslag i det huvudbetänkande som låg till grund för 1987 års lag. Eftersom syftet med lagstiftningen inte förändrats genom tillkomsten av 2003 års lag ligger samma skäl som då anfördes för skyddet till svagare part till grund för nuvarande lagstiftning. I utredningen SOU 1981: 85 framför Familjelagssakkunniga följande:

Här skall intresset istället riktas mot den mer förmögenhetsrättsligt färgade sidan och den bristande balans mellan parterna som där lätt uppkommer som en följd av hur de rent faktiskt delat på utgifter och sysslor. Som exempel på hithörande fall kan nämnas den situation att en bostad med ett visst ekonomiskt värde enligt allmänna förmögenhetsrättsliga principer anses tillhöra den ena, trots att den andre bidragit till förvärvet. Vanligt torde vara att en av de samboende, ofta kvinnan, svarat för inköpen till hushållet under det att den andre köpt bohag, såsom radio, tv, tvättmaskin och möbler. Endast den andre har i detta fall någon egendom i behåll. Under samlevnaden har man i regel inte ägnat någon uppmärksamhet åt äganderättsfrågan och när det blir en fråga om upplösning – genom att de samboende bryter upp från varandra eller en av dem dör – kan det vara svårt att finna tillräcklig utredning om att det förhåller sig på annat sätt än den formella äganderättstiteln utvisar. Den andres bidrag kan ha lämnats på många olika sätt, inte bara genom kontanta bidrag utan också genom arbete, exempelvis på förbättring eller underhåll av en gemensam bostad, verksamhet i hemmet, barntillsyn etc.<sup>182</sup>

Följaktligen synes det vara så att lagstiftaren uppmärksammat det förhållande att en ojämlig fördelning av ekonomin kan uppkomma vid förhållandets upplösning beroende på hur arbetsfördelningen sett ut inom relationen och att det där av finns behov av att skydda ekonomiskt svagare part i förhållandet, samt att detta ofta är kvinnan.

Om jag sätter ovan nämnda delar i förhållande till en huvudtolkning framkommer enligt mig att syftet med den svenska lagstiftningen är att säkerställa en rättvis fördelning av egendom vid förhållandets upplösning, i denna tanke om rättvisa ligger även ett skyddsbehov för den

---

<sup>182</sup> SOU 1981:87, s. 87 f.



ekonomiskt svagare parten i förhållandet. Dessa regler som gäller fördelningen av samboegendom överfördes sedan utan förändring till 2003 års lag. Eftersom lagstiftningen inte förändrats på denna punkt, utan dess övergripande syfte fortfarande är att säkerställa ett skydd för svagare part kan konstateras att lagstiftningen utgår ifrån att kvinnor, som grupp, är att betrakta som ekonomiskt svagare än män. Fördelningen av det gemensamma hemmet vid förhållandets upplösning syftar därför i viss mån till att eliminera de ojämlika ekonomiska utfall som kan vara resultatet av parets interna arbetsfördelning i hemmet. Sambolagstiftningen är visserligen könsneutral och omfattar idag även homosexuella förhållanden, men detta har inte påverkat lagstiftningens huvudsyfte att garantera skydd för svagare part. I realiteten skyddas således fattigare sambo, oavsett vilket kön denna har.

#### 6.3.4 Den begränsning som finns av samboegendom

Av föregående avsnitt har framkommit att jag vid läsningen av förarbetet tolkat lagstiftningen som att den främst syftar till att uppnå ekonomisk rättvisa till de värden som är knutna till den egendom som behövs för uppbyggnaden av det gemensamma hemmet och som brukas gemensamt av samborna. Denna egendom presumeras vara samägd och det är värdet av denna egendom som skall likadelas mellan samborna i syfte att uppnå en ekonomisk utjämning (motiverad utifrån den ekonomiska sammanflätning som uppstår mellan samborna). Sambolagstiftningen innebär inte att värdet av all egendom som införskaffas under förhållandets gång ska delas lika. Det framgår direkt av lagtexten att det är bostad och bohag införskaffat för *gemensamt* bruk som skall presumeras vara samägd. Sambors gemensamma bohag utgörs av möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som införskaffats för gemensamt bruk. Sådant bohag som används uteslutande för ena partens bruk omfattas således inte.<sup>183</sup> Värdet av egendom som främst används till fritidsändamål, hit räknas motordrivna fordon som exempelvis bil, ska inte delas när förhållandet tar slut.<sup>184</sup>

Vad ligger då bakom detta resonemang att man inte vill att delningsrätten skall baseras på allt som upparbetats under förhållandets gång? I förarbetet framförs främst följande:

Enligt regeringen finns det anledning att gå fram med försiktighet när det gäller att utvidga den egendom som skall omfattas av sambolagstiftningen. I dagens samhälle har sambor som regel större personlig och ekonomisk självständighet än förr, inte minst när det gäller yngre par som flyttar samman, och det är generellt sätt inte lika givet att den ena sambon kan anses ekonomiskt eller annars svagare. Sambolagstiftningen och dess delningsregler gäller utan någon överenskommelse mellan samborna, och lagen fångar automatiskt in alla fall av samboförhållanden. Som kommittén kommit fram till är kunskapen om lagstiftningen bristfällig och man måste räkna med att många sambor inte är fullt ut beredda på vad som gäller för dem. Det sagda innebär inte att det skulle saknas anledning att låta ytterligare egendom omfattas av sambolagen.<sup>185</sup>

Sambor skyddas visserligen i viss mån, på grund av de faktiska omständigheterna som ligger för handen, det vill säga att förhållandet uppfyller äktenskapsliknande kriterier. Men på grund av att alla förhållanden ser olika ut gällande varaktighet och anledningar till att inte ingå äktenskap, kan inte lagstiftningen utökas. I långvariga förhållanden, där paret under lång tid levt med gemensam ekonomi, och där parterna har gemensamma barn leder den strikta delningsrätten således till att ekonomiskt svagare part förlorar ekonomiskt på samboförhållandet. Eftersom bodelningen i ett samboförhållande inte omfattar rena

<sup>183</sup> SamboL 6§.

<sup>184</sup> SamboL 7 §, Prop. 2002/03:80, s. 48.

<sup>185</sup> Prop 2002/03:80, s. 24.

ekonomiska medel som banktillgångar eller annan egendom än den som i strikt bemärkelse går att anknyta till det gemensamma hemmet, innebär detta att fördelningen inte inkluderar en utjämning av hela det ekonomiska samarbete som kan ha förekommit under relationen. I realiteten innebär detta således att inte särskilt stor hänsyn tas till att en skev arbetsfördelning uppstår inom långvariga relationen. Lagstiftningen syftar enkom till att försäkra sig om att den ekonomiskt svagare parten inte skall hamna på bar backe, i annat fall synes de praktiska skälen bakom delningsrätten vara övervägande.

### **6.3.5 Skydd för äktenskapsliknande förhållande – men skall inte ses som ett äktenskap av lägre dignitet**

I förarbetet framgår även tydligt att problematiken inte kan lösas genom lagstiftning, genom exempelvis ett registreringsförfarande av förhållandet. Det anges två skäl till att samboförhållanden inte skall omfattas av exempelvis registrering i någon form. Dels vill man inte riskera att sambolagstiftningen som skyddslagstiftning skall gå om intet, de som är i bäst behov av skydd skulle inte vara de som registrerade sitt förhållande. Dels skulle registrering ge intryck av att samboförhållandet är att likställa med äktenskap, det skulle uppkomma ett äktenskap av lägre dignitet<sup>186</sup>:

Inte minst mot bakgrund av att allt fler väljer att leva som sambor har kommittén tagit upp frågan om en sambolag bör innehålla en mera heltäckande reglering än vad som är fallet idag. I likhet med kommittén anser regeringen att det dock bör undvikas att samboregleringen i alltför hög grad närmar sig den äktenskapsrättsliga regleringen. Till skillnad från äktenskap innebär ett samboförhållande att särskilda rättsregler blir tillämpliga på samlevnaden utan någon uttrycklig önskan eller viljeförklaring från sambornas sida om detta. Som riksdagen flera gånger understrukit är äktenskapet och partnerskapet institutioner som är överlägsna andra samlevnadsformer i fråga om personlig trygghet och juridisk stabilitet. Utgångspunkten bör liksom tidigare vara att det inte får införas så utförliga regler för sambor att man därigenom åstadkommer vad som skulle kunna betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. Enligt regeringen bör således samboregleringen även i fortsättningen inriktas på att tillhandahålla juridiska lösningar på företrädesvis ekonomiska problem och på de frågor där det finns ett praktiskt skyddsbehov för parterna. I den mån utökade regler för sambor behövs bör dock dessa naturligtvis så långt möjligt bli lika dem som gäller för makar.<sup>187</sup>

Av resonemanget gällande ”ett äktenskap av lägre dignitet” framstår det därför som tydligt att det finns en rädsla för att en allt för utvecklad lagstiftning skulle resultera i att allt färre par ser en anledning till att ingå äktenskap. Sådana tendenser skall således stävjas. Någon uttrycklig förklaring till varför äktenskapet skall behålla sin särställning framkommer inte i förarbetet, förutom rent formalistiska skäl såsom att ett samboförhållande uppkommer utan viljeförklaring. Till skillnad mot det traditionella äktenskapet, som registreras i och med vigseln.

## **6.4 Tolkning av förarbetet i förhållande till det sociologiska ramverket**

### **6.4.1 Lagstiftningens explicita och implicita normer gällande samlevnad**

I denna del av analysen skall jag göra en huvudtolkning av förarbetet i förhållande till sociologisk teoribildning. Detta i enlighet med det hermeneutiska cirkelförfarandet med pendling mellan del och helhet, för att en djupare kunskap om lagstiftningens innebörd skall

---

<sup>186</sup> Prop 2002/03:80, s. 27.

<sup>187</sup> Prop. 2002/03:80, s. 25.

framträda. Enligt den hermeneutiska cirkeln skall del och helhet förstås i förhållande till varandra och att en text enbart kan förstås i relation till helheten. För att öka förståelsen och komma fram till en analys krävs således att förståelsen tas till en högre abstraktionsnivå än den var tidigare. Detta sker genom att tolkningen i hög utsträckning baseras på tidigare forskning, antaganden och teorier.

Ur föregående avsnitt framgår att jag ur förarbetet tolkat sambolagstiftningens tillkomst som ett resultat av att de samhällets sociala normer gällande familjebildning har förändrats. Texten ger uttryck för att det inte längre är nödvändigt att ingå äktenskap för att ett par skall leva tillsammans. Av tidigare forskning har framkommit att man inom sociologin har satt denna förändring i samband med den differentiering och komplexa struktur som det postindustriella samhället har inneburit. Enligt Giddens innebär denna moderniseringsprocess både fler möjligheter och större valfrihet gällande livsval för individen. Samhället har individualiserats och det finns inte samma krav att följa de tidigare rådande sociala strukturer där en livslång familjegemenskap inom äktenskapets ramar utgjorde normen. Individualiseringen i samhället anses även ha resulterat i att upplösningsfrekvensen i familjelivet har ökat. Om jag sätter min tolkning av förarbetet i dialog med tidigare sociologisk forskning kan därför sambolagens införande ses som ett resultat av att staten sökt eftersträva en lagstiftning som i högre utsträckning är i överensstämmelse med hur de faktiska familjebildningsmönstren ser ut. Den kan enligt mig sägas vara ett utslag av det allmänna rättsmedvetandet, det vill säga att lagen är anpassad till en förändrad rättskänsla i samhället. En sådan tolkning stämmer även överens med Håkan Hydéns forskning om normer och lagstiftning, där Hydén menar att lagstiftningen i sig är ett bekräftande av de rådande sociala normer som finns i samhället. Lagstiftningen grundar sig således på medborgarnas åsikter och normer och ger uttryck för att utomäktenskaplig samlevnad har vunnit social acceptans, att lagstiftningen även är könsneutral och giltig även för homosexuella sambor visar även att detta har blivit en socialt accepterad familjeform i samhället. Detta kan enligt mig även tolkas som att familjebildning inte enbart handlar om reproduktion utan att det även har en social innebörd. Samtidigt innebär även den begränsning som finns av lagstiftningen, i syfte att förhindra att den blir av "äktenskapsliknande dignitet" att det finns inbyggda värderingar i synen på samboförhållanden och äktenskap. Detta kan jämföras med Giddens syn på äktenskapet som ett uttryck för en mer stabil och långvarig relation.

I förarbetena uttrycks även att det inte är alla familjeformer, med hushållsgemenskap där det uppstår en ekonomisk gemenskap, som anses förtjäna rättsligt skydd. Det ekonomiska skyddet uppkommer enbart för äktenskapsliknande parförhållanden. Min förståelse gällande vad ett äktenskap innebär säger mig då att det är den tvåsamhet som finns inom den traditionella kärnfamiljen som regleras. Den norm som kommer till uttryck är att kärnfamiljen ska ses som den naturliga formen för familjebildning. Det ger uttryck för ett normativt familjeideal om hur den goda, stabila och ideala familjen ser ut. Sambolagstiftningens utformning kan därför enligt min tolkning även sägas sträva efter att säkerställa kärnfamiljens fortlevnad. Enligt vad som framkommit av tidigare forskning är dock kärnfamiljen en relativt nytillkommen familjeform, en produkt av industrisamhället. I tidig sociologisk teoribildning har även kärnfamiljens särskilda status framhållits, särskilt Parsons strukturfunktionalistiska teori uppmärksammade kärnfamiljens känslomässiga och uppfostrande funktioner som nyttiga för samhället och den enskilde individen. Enligt Parson var dock även en traditionell rollfördelning inom familjen, där mannen försörjde familjen och kvinnan ansvarade för omsorgsarbetet fördelaktigast både för industrisamhället och för att skapa harmoni inom familjen. Denna syn på kärnfamiljen dominerade även den svenska familjepolitiken från 1900-talet och framåt och det har varit den familjeform som det statliga välfärdssystemet har

utformats utifrån. Kärnfamiljens konstruktion i allmänhet, och Parsons teori i synnerhet, har sedermera från feministiskt håll kritiserats för att inte främja jämställdheten mellan män och kvinnor.

#### **6.4.2 Lagstiftningens koppling till jämställdhetspolitik och feministisk teoribildning**

Ur förarbetet har jag framtolkat att lagstiftningens syfte främst är att lösa de problem som uppkommer av att sambor, i ett varaktigt förhållande, tillsammans bygger upp och delar ett hem och att samlivet i sig innebär ett ekonomiskt samarbete och ömsesidigt ekonomiskt ansvar. Det har ur texten i förarbetet framkommit att rent praktiska skäl talar för att det måste finnas juridiska lösningar på hur fördelningen av det gemensamma hemmet skall se ut när förhållandet tar slut. Men även skyddsskäl för den ekonomiskt svagare personen i förhållandet har beaktats av lagstiftaren. Man har beaktat att en ojämlig fördelning av ekonomiska resurser inom förhållandet annars kunde leda till att den ekonomiskt svagare personen annars skulle riskera att stå helt utan egendom när förhållandet tog slut. Sambolagstiftningen är könsneutral, i realiteten skyddas fattigare sambo, oavsett vilket kön denna har. I förarbetet nämns dock uttryckligen att kvinnan oftast är att se som den svagare parten.

Om jag sätter denna tolkning av förarbetet i dialog till tidigare sociologisk forskning och feministisk teoribildning framkommer att kvinnor, som grupp, är ekonomiskt mindre bemedlade än män. Den feministiska teorin förklarar detta utifrån att vi lever i ett patriarkat, en samhälllig maktstruktur som är uppbyggd kring mannen som norm. Kvinnan är därmed socialt underordnad mannen på alla samhällliga områden. Detta medför att kvinnor inte har samma tillgångar och resurser som män vare sig gällande arbete, makt eller ekonomiska medel. Denna patriarkala ordning, där kvinnan ses som underordnad mannen, vidmakthålls genom de inlärdade könsroller som finns i samhället, det vill säga de egenskaper som befäster vad som anses vara typiskt manligt eller kvinnligt beteende. Feministisk teoribildning menar även att jämställdhet inte kommer kunna uppnås på något samhällligt plan så länge patriarkatet består. Enligt feministisk forskning är frågor om hur ekonomi och arbetsfördelning ser ut inom relationen beroende av både strukturella förhållanden och traditionella könsroller som innebär att kvinnor skall ta hand om hem och barn. Forskning visar även att kvinnor utför merparten av obetalt arbete i form av hushållsarbete och omsorgsarbete, vilket varken genererar några pensionspoäng eller någon samhälllig status.

Visserligen anses förhandlingarna inom den moderna individualiserade familjen gällande arbetet i hemmet i högre utsträckning än tidigare gå i en allt mer jämställd riktning. Hur könsneutral och jämställd arbetsfördelningen är i hemmet är dock beroende av både sociala och klassmässiga skillnader. Enligt Christine Roman finns ett samband mellan yrkesposition och inkomst i förhållande till hur arbetsuppgifterna i hemmet förhandlas och fördelas och möjligheter till inflytande i relationen. Olika ekonomiska förutsättningar mellan parterna kan således bidra till att ett ojämligt maktförhållande uppstår i relationen som kan påverka hur samarbetet och de ekonomiska utgifterna fördelas. Desto mindre ekonomiskt bemedlad ena parten är desto större andel av det obetalda arbetet får han eller hon ta ansvar för. Exempelvis kan det inom relationen ses som mer gynnsamt att den ekonomiskt fattigare parten i högre utsträckning tar ut föräldradighet eller ansvarar för hemarbetet. En skev arbetsfördelning i hemmet, såsom att ena parten gör större delen av hushållsarbetet samt tar ut merparten av föräldradigheten, främjar den andre partens möjligheter att göra karriär och stärka sin position på arbetsmarknaden. Men den kan även leda till att den ena parten blir ekonomiskt svagare än den andre och eventuellt även ekonomiskt beroende av sin partner. En sådan

arbetsfördelning, med efterföljande ekonomiska beroende, anses enligt feministisk forskning förankrat i människors normativa praktik.

Om jag gör en helhetstolkning av förarbetet i förhållande till sociologisk forskning, enligt den hermeneutiska cirkelns pendlingsförfarande, kan därför sambolagstiftningens minimiskydd sägas vara ett ställningstagande som i viss mån är i linje med feministisk teoribildningen. Att kvinnan uttryckligen nämns som den svagare parten visar på hennes underordnade position i samhället. Av det som uttrycks i lagstiftningen framkommer således att lagstiftningen ger uttryck för en könsrollsdistinktion, som förutsätter att det inom parförhållandet kan uppkomma en ojämlik fördelning av resurser som kan vara missgynnande för kvinnor. Det ekonomiska samarbetet och arbetsfördelningen inom förhållandet ses som en produkt av strukturella orsaksförklaringar och inlärd könsroller, inte baserat på ett frivilligt val. Min förståelse säger mig att ojämställdhet inom relationen kan sägas strida mot normer och värderingar i samhället och medför därför en svagare part som är att se som skyddsvärd. Det ekonomiska minimiskydd som sambolagen ger uttryck för kan i den kontexten ses som ett försök att komma tillrätta med en ojämlik ekonomisk fördelning som är grundad i strukturella patriarkala samhälleliga förhållanden. Kvinnans ställning och rättigheter förstärks genom att minimiskyddet skall garantera att hon inte skall riskera att hamna på bar backe eller vara fullständigt beroende och underställd mannen.

Skyddsprincipen kan tolkas som att det finns en strävan efter att minska kvinnans underordning och lagstiftningen kan sägas vara resultatet av en jämställdhetssträvan. Implicit uttrycks i texten därmed normer om att hushållsarbete kan anses medföra ett bidrag till den ekonomiska gemenskapen inom relationen. Det ekonomiska beroende som anses uppkomma inom familjen accepteras således även som rättslig norm och berättigar att *viss* egendom som införskaffats för *gemensamt* bruk skall *presumeras* vara samägd, för att den andre parten inte skall kunna göra en form av oskäligen vinst genom relationen. Tankarna om ekonomisk rättvisa med innebörd av jämställdhet synes därmed fått viss genomslagskraft gällande samboförhållanden, genom det införda minimiskyddet. Min förståelsehorisont har därför utvidgats eftersom jag tolkar texten såsom att lagstiftningens utgångspunkt främst är ett ekonomiskt och juridiskt perspektiv, men att det i texten även går att uttolka ett visst feministiskt jämställdhetsperspektiv då orsakerna till varför kvinnor är i ekonomiskt underläge motiverar till en skyddslagstiftning för svagare part.

#### **6.4.3 Kompromissen mellan frågan om jämställdhet och individuella rättigheter**

Lagstiftningen skall enbart garantera ett minimiskydd för den ekonomiskt svagare parten, den innebär således inte ett fullständigt heltäckande skydd på så vis att all egendom som införskaffats under förhållandets gång skall delas. Det framgår direkt av lagtexten att det är det gemensamma hemmet och bohaget som hör till hemmet som gemensamt använts som skall delas. Rena ekonomiska medel som banktillgångar eller annan egendom än den som i strikt bemärkelse går att anknyta till det gemensamma hemmet ingår inte. Fördelningen av egendom vid förhållandets slut innebär inte en utjämning av hela det ekonomiska värde som kan ha upparbetats inom relationen. I förarbetet till 2003 års lag ansågs det heller inte finnas anledning att utöka minimiskyddet. I långvariga förhållanden, där paret under lång tid levt tillsammans med en arbetsfördelning baserat på traditionella könsroller innebär den begränsade delningsrätten således att ekonomiskt svagare part kan förlora ekonomiskt på samboförhållandet. Det kan exempelvis antas att en ojämlik ekonomisk fördelning av resurserna inom relationen leder till att fattigare personen i högre utsträckning står för inköp

av förbrukningsvaror till hemmet, medan ekonomiskt starkare part inköper egendom som exempelvis bil eller annan egendom anskaffat för fritidsändamål. I realiteten innebär detta således att individernas ekonomiska frihet och självständighet i viss mån prioriteras framför ett ekonomiskt skydd för den fattigare personen i förhållandet.

För att kontextualisera och tolka lagstiftarens intentioner i enlighet med den hermeneutiska tolkningsprocessen har jag därför satt förarbetsuttalandet i förhållande till den forskning som först gällande jämställdhets- och familjepolitik i Sverige under 1900-talet. Min tolkning fick därmed en ny kontext och innebörd. Resultatet av detta blev att jag anser att uttalandet eventuellt kan tolkas som att lagstiftaren utgår från ett antagande att jämställdheten har ökat i samhället. Av tidigare forskning har framkommit att den jämställdhets- och familjepolitik som först i Sverige under 1900-talet har syftat till att förändra de ojämlika strukturella förändringar som skedde i och med industrialismens intågande både på makro- och mikronivå. Familjepolitikens mål har varit att åstadkomma en modern ekonomiskt jämställd familj där både män och kvinnor skall ha lika ansvar och lika rättigheter. I denna målsättning om att främja jämställdheten låg även en tanke att alla individer skulle göras ekonomiskt oberoende av anhöriga. Individuella rättigheter och ekonomiskt oberoende skulle därmed främjas. Familjepolitiken har strävat efter att uppnå en tvåförsörjarnorm som även skulle medföra en ekonomisk frigörelse inom familjen. I detta mål ligger även en könsneutral arbetsdelning inom familjen och att båda parterna förvärvsarbetar. Detta har främjats exempelvis genom ett välutvecklat offentligt skyddsnet i form av barnbidrag, föräldraförsäkring och utbyggd barnomsorg. Kvinnors inträde på arbetsmarknaden har möjliggjort att kvinnor, som grupp, i högre utsträckning blivit ekonomiskt jämställda med männen. Det ekonomiska beroendeförhållande mellan paret anses därmed inte lika utpräglat som tidigare. Texten kan således ge uttryck för att lagstiftaren anser att både män och kvinnor är självständiga och aktivt själva kan välja hur förhållandet skall se ut. Kvinnan tilldelas därmed inte längre specifikt egenskap som ekonomiskt svagare i förhållande till mannen utan ses istället som ansvarig för sina egna handlingar. Den begränsning som lagstiftningen innebär uttrycker således att lagstiftaren tilldelar alla individer ett fritt val och även ett eget ansvar för sina ekonomiska mellanhavanden. Denna attityd att varje individ skall ansvara för sina handlingar ger uttryck för en mer individualiserad syn på medborgarna i samhället.

En sådan tolkning av förarbetet går således emot feministiska teorin och forskning, där kvinnors underordning ses som en produkt av ett patriarkat som fortfarande existerar, även om patriarkala strukturer i viss mån försvagats. Visserligen har de strukturella ojämlikheter som industrialismen medförde i viss mån utjämnats, men forskning visar även att det fortfarande råder en tydlig traditionell uppdelning av manliga och kvinnliga ansvarsområden inom samhälls- och familjelivet. Den begränsning av minimiskydd som finns, kan således enligt en feministisk tolkning, ses som ett uttryck för en patriarkal ordning.

Sammanfattningsvis kan sägas att min analys av lagstiftningen, där jag satt förarbetet i dialog med sociologisk forskning och teoribildning resulterat i att jag har fått en fördjupad förståelse av lagstiftningen som en helhet. Genom tolkningen har min förståelsehorisont utvidgats och jag ser lagstiftningen som en kompromiss mellan två skilda perspektiv, där man både söker säkra ekonomiskt oberoende men även skydda den ekonomiskt svagare parten, som oftast är kvinnan i förhållandet, från grundlös ojämlik behandling. Jag har uttolkat att lagstiftningen har ett individualistiskt drag, då den betonar individens självbestämmanderätt samtidigt som den i viss mån beaktar att strukturer i samhället kan missgynna kvinnor som grupp betraktat. Lagstiftningen utger därför ett minimiskydd för alla äktenskapsliknande parrelationer, som har en viss varaktighet.

## 6.5 Några avslutande metodologiska reflektioner samt tankar kring vidare forskning

I uppsatsen har jag gjort en textanalys utifrån en hermeneutisk ansats, på många sätt framstod den som självklart metodval eftersom uppsatsen syftar till att tolka en juridisk text utifrån ett sociologiskt ramverk. Både utifrån att detta är den metod som används inom den juridiska sfären när det gäller tolkning av lagtexter i förhållande till förarbeten men även för att metoden ger möjlighet att skapa och bygga upp ett starkt sociologiskt teoretiskt ramverk. Att använda sig av ett hermeneutiskt tillvägagångssätt har dock inte varit oproblemiskt. Det är en tidskrävande process som kräver en ständig pendling mellan del och helhet samtidigt som förförståelsen aktivt används. Den medför heller inte några självklara steg i analysarbetet. Både uppsatsen begränsade omfång, men även den begränsade tidsperiod som funnits gällande färdigställandet av uppsatsen har gjort att det inte varit möjligt att följa upp och bearbeta de flertal tankespor som uppkommit under uppsatsens gång.

Detta har även medfört att stora avgränsningsproblem har uppkommit gällande urvalet, både när det gäller den sociologiska litteraturen som när det kommer till urval gällande juridiska texter. För att göra analysen krävs både en god teoretisk orientering inom familjesociologin så som kunskap om innehållet i förarbetena. Det återfinns en mångfald olika teorier inom familjesociologin och tidsmässigt har det inte varit möjligt att på något djupare sätt undersöka dessa. Nödvändigheten av avgränsning medförde även att jag i förhållande till förarbetena främst utgick från den senaste propositionen, då det är denna som varit riksdagens underlag för beslutet om införandet av den nya sambolagen år 2003. Denna proposition återgav dock inte i någon högre utsträckning det resonemang som förts gällande den tidigare sambolagens införande 1987 gällande sambor som en ny familjeform. I tidigare förarbeten återfinns ovan nämnda diskussioner, med en tydlig koppling till samhällsutvecklingen, med ett resonemang som är både omfattande och intressant.

Analysen hade således, enligt min mening, blivit djupare och mer nyanserad om det tidsmässigt funnits möjlighet att gå tillbaka till tidigare förarbetena för att se hur diskussionerna har förts där, vilket även ligger i linje med den hermeneutiska metoden. Det har således i detta fall inte varit möjligt att arbeta fullt ut utifrån det hermeneutiska metodsättet. I de fall jag haft längre tid att göra denna studie är det därför fullt möjligt att min tolkning av texten skulle förändrats i och med att förförståelsen fördjupats.

Samtidigt måste det uppmärksammas att det dock inte heller har varit studiens syfte att göra en sådan omfattande policystudie av tidigare utredningsdokument, även om en sådan inriktning både hade varit intressant och kunnat ge andra infallsvinklar till analysen. I de fall en sådan studie skulle göras finns dock flertal olika utgångspunkter gällande hur materialet skulle kunna undersökas. Den proposition som framläggs föredras exempelvis i form av ett betänkande i en kammardebatt i riksdagen. Innan beslut fattas om lagstiftningen skall införas eller lagförändringar skall ske debatteras betänkandet i riksdagen med både förspråkare och motståndare till lagförslaget. De synpunkter som där framställs går att summera och analysera. En annan utgångsvinkel, utifrån en mer omfattande policystudie, är att göra en värdering av utredningsväsendets beslutsprocesser i sin helhet, det skulle i sådant fall vara möjligt att se över hur kommittéernas tillsättning av ledamöter sett ut över tid, hur könsuppdelningen sett ut samt vilka kompetenser dessa har haft. Detta skulle möjligen kunna ge ett annat perspektiv till lagstiftningens utformning i förhållande till aspekter som klass, kön

och kompetensfrågor. En annan möjlighet är att göra en fördjupad studie där en komparation görs mellan lagstiftning om äktenskap och samboskap för att se vilka skillnader som finns gällande dessa syften i förarbetena.



## Källförteckning

### Litteratur:

Agell Anders & Brattström Margareta (2008), *Äktenskap, samboende, partnerskap*, Iustus förlag

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008) ”*Tolkning och reflektion – vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*”, Studentlitteratur

Andersson, Catrine (2011) *Hundra år av tvåsamhet – äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909-2009*”, Arkiv Förlag

Giddens, Anthony (2003) ”*En skenande värld- hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*”, SNS Förlag

Giddens, Anthony (1999) *Modernitet och självidentitet*, Daidalos AB

Hydén, Håkan (2001) *Rättsregler – en introduktion till juridiken*, Studentlitteratur

Hydén, Håkan (2002) *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Studentlitteratur

Hydén, Håkan (2002) *Normvetenskap*, Studentlitteratur

Hydén, Håkan (1997) *Rättssociologi – då och nu*, Lund: Sociologiska institutionen

Johansson, Tomas (2009) *Familjeliv*, Liber Förlag

Lundqvist, Åsa & Fink Janet (2009) (red.) *Välfärd, genus och familj*, Liber förlag

Lundqvist, Åsa, (2007) *Familjen i den svenska modellen*, Boréa förlag

Nordenmark, Mikael (2004) *Arbetsliv, familjeliv & kön*, Boréa förlag

Roman, Christine (2004) *Familjen i det moderna: sociologiska sanningar och feministisk kritik*, Liber

Selander, Staffan & Ödman Per-Johan (2004) (red.) *Text och existens – hermeneutik möter samhällsvetenskap*, Daidalos AB

Vikström, Björn (2005) *Den skapande läsaren – hermeneutik och tolkningskompetens*, Studentlitteratur

Ödman, Per- Johan, (2007) *Tolkning, förståelse, vetande: Hermeneutik i teori och praktik*, Norstedts akademiska förlag

Öman, Erik, (2011) *Lex Privatjuridik*, Gleerups förlag

### Förarbeten:

Prop. 2002/03:80 ”*Ny Sambolag*”

SOU 1981:82 *”Äktenskapsbalk 1”*